

הכנסת

מרכז המחקר והמידע

איתור תלמידים מחוננים במערכת החינוך

מוגש לוועדה לזכויות הילד

הכנסת, מרכז המחקר והמידע

קריית בן-גוריון, ירושלים 91950

טל': 02 - 6408240/1

פקס: 02 - 6496103

www.knesset.gov.il/mmm

כתיבה: מריה רבינוביץ'

אישור: יובל וורגן, ראש צוות

עריכה לשונית: מערכת דברי הכנסת

כ"ד באב תשע"ז

16 באוגוסט 2017

תוכן העניינים

2	מבוא ותמצית
6	1. רקע והגדרות
7	2. מדיניות משרד החינוך
11	3. נתונים על התלמידים בתוכניות ההעשרה למחוננים
12	4. איתור תלמידים מחוננים
15	5. אופן החישוב של סף הקבלה לתוכניות לתלמידים מחוננים
18	5.1 תלמידים מחוננים המאותרים בחינוך העברי
18	5.1.1 תלמידים מחוננים המאותרים בחינוך העברי לפני ואחרי השינוי בשיטת החישוב לפי ספי קבלה
24	5.1.2 תלמידים מחוננים המאותרים בחינוך העברי לפי מדד הטיפוח הבית-ספרי ולפי מין
27	5.2 תלמידים מחוננים המאותרים בחינוך הערבי
29	6. סוגיות נוספות
29	6.1 הסעות תלמידים למסגרות למחוננים
29	6.2 תשלומי הורים על לימוד ילדיהם במסגרות למחוננים
30	6.3 קורסי הכנה פרטיים למבחני איתור מחוננים
33	נספח: שינוי בשיעור התלמידים שאותרו כמחוננים בפילוח לפי מרכזי העשרה

מבוא ותמצית

מסמך זה נכתב לבקשת חברת הכנסת יפעת שאשא ביטון, יושבת-ראש הוועדה לזכויות הילד, לקראת דיון הוועדה בנושא שיטת איתור תלמידים מחוננים במערכת החינוך.

מבחני איתור תלמידים מחוננים נעשים בשני שלבים עיקריים: שלב א' – שלב הסינון, ושלב ב' – שלב האיתור. עד שנת 2014 חושב סף הקבלה לתוכנית למחוננים בשלב ב' של המבחנים מתוך רשימות אזוריות: האחוזונים העליונים של התלמידים שקיבלו את הציונים הגבוהים ביותר מכלל התלמידים שהשתתפו בשלב ב' של מבחני האיתור חושבו ברשימות של כל אחד מהאזורים הגיאוגרפיים שהוגדרו על ידי משרד החינוך, שנכללו בו כמה יישובים. מכל אחת מהרשימות האזוריות נבחרו לתוכנית המחוננים בין 1% ל-3% התלמידים עם הציונים הגבוהים ביותר.

בשיטה זו, האזורים הגיאוגרפיים המוגדרים לא היו זהים מבחינת גודלם; תלמיד שנבחר מרשימה אחת לקבוצת התלמידים המומלצת לתוכנית למחוננים עלול היה שלא להיבחר לתוכנית מהרשימה של אזור גיאוגרפי אחר, ולהפך. לשיטה זו היו כמה מגבלות נוספות, ולכן הוחלט במשרד החינוך לשנותה: מאז שנת 2014 בחירת התלמידים שקיבלו את הציונים הגבוהים ביותר מכלל התלמידים שהשתתפו בשלב ב' של מבחני האיתור נעשית מרשימה ארצית אחת ולא מכמה רשימות אזוריות נפרדות. נקבעו ספי קבלה ארציים אחידים לכל הנבחים, אך דיפרנציאליים – הן בהתאם למין הנבחן, כדי ליצור קבוצות שוויוניות של בנים ובנות, והן בהתאם למדד הטיפוח הבית-ספרי, כדי ליצור שוויון הזדמנויות לילדים מרקע חברתי-כלכלי שונה.

לטענת משרד החינוך, בשיטת החישוב החדשה בוטלה ההשפעה של גודל האזורים על מספר התלמידים הנבחרים בהם, וכיום, על פי המשרד, אין תלמיד שהגיע לסף העליון שהמשרד קבע ולא נכנס לתוכנית, ללא תלות במספר המקומות. עם זאת, לדברי כמה מנהלי מרכזים להעשרת מחוננים ומצטיינים, לאחר השינוי בשיטת החישוב הצטמצם מספר התלמידים המחוננים המאותרים מיישובים מסוימים, בעיקר מיישובים בפריפריה, אך לאחר הוספת מכסות נוספות שנעשתה השנה חל שיפור במצב וגדל מספר המחוננים המאותרים במרכזיהם. לפיכך, מספר המחוננים המאותרים תלוי גם בהרחבת מסגרות הטיפוח של מחוננים, המאפשר הרחבה מסוימת של האחוזונים העליונים ברשימת הנבחים (במסגרת הגדרה המקובלת של המחוננות).

במסמך זה נתמקד בנושא השינוי בשיטת החישוב של סף הקבלה לתוכנית המחוננים בשלב ב' של מבחני האיתור שתואר לעיל. יצוין כי תהליך האיתור העיקרי מתקיים בשלב החינוך היסודי, בכיתה ב' בחינוך העברי ובכיתה ג' בחינוך הערבי, לכן במסמך הנוכחי יוצגו בהרחבה וינתחו נתוני איתור זה.

לצורך כתיבת המסמך פנה מרכז המחקר והמידע של הכנסת למשרד החינוך, למרכזי העשרה למחוננים ולמצטיינים ולמרכז השלטון המקומי בבקשה לקבל נתונים ומידע בנושא זה.

על בסיס הנתונים שהתקבלו לא יכולנו לבדוק אם שינוי השיטה מביא עמו שינוי במידת הייצוג של תלמידים מחוננים ביישובים שונים, ואם כן, מה מידת ההשפעה. במסמך נציג מידע על השיטה ונתונים על תלמידים מחוננים בארץ ועל כמה רשויות שבהן היה שינוי מסוים במספר התלמידים המחוננים שאותרו לאחר השיטה. המסמך אינו עוסק בתלמידים מצטיינים.

במסמך מוצג בין היתר המידע שלהלן:

- האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים במינהל הפדגוגי של משרד החינוך הוא הגוף האמון על איתור תלמידים מחוננים ומצטיינים, מצטייני יישובים ומצטייני בתי-ספר, ועל טיפוחם. על פי הגדרות האגף, מחוננים מאותרים הם 2% הגבוהים ביותר באוכלוסייה במבחני כושר קוגניטיבי כללי (בפועל שיעור המחוננים המאותרים יכול להיות בין 1% ל-3% העליונים באוכלוסייה).
- **בשנת הלימודים תשע"ז למדו במסגרות ייחודיות לתלמידים מחוננים 15,309 תלמידים בכיתות ג' עד י"ב. מדובר בגידול של כ-34% במספר התלמידים המחוננים משנת הלימודים תשס"ד, שבה למדו 11,400 תלמידים מחוננים.**¹ יצוין כי בין שנת הלימודים תשס"ד לשנת הלימודים תשע"ו גדל מספר התלמידים במערכת החינוך בכלל ב-28%, ובחינוך היסודי בפרט בכ-27%.
- **בשנת 2016 אותרו במבחני איתור מחוננים 2,339 תלמידים בחינוך העברי ו-490 תלמידים בחינוך הערבי, והם היו כ-3% מכלל תלמידי כיתות ב' עד ה' שנבחנו בשנתון זה.**²
- **תהליך האיתור העיקרי מתקיים בכיתה ב' בחינוך העברי ובכיתה ג' בחינוך הערבי בכל בתי-הספר בחינוך הממלכתי והממלכתי-דתי.** בחינוך המוכר שאינו רשמי האיתור מחייב השתתפות המסגרות בתוכניות הליבה של משרד החינוך; האיתור מתקיים במסגרות שמבקשות במפורש להיכלל בתוכניות.
- בתהליך האיתור נכללים שני מבחנים: מבחן שלב א' – שלב הסינון, המתקיים על ידי הסגל החינוכי של בית-הספר, ומבחן שלב ב' – שלב האיתור, המתבצע על ידי גופים בוחנים שזכו במכרז של משרד החינוך: מכון סאלד במגזר היהודי ומכון קרני במגזר הערבי.
- **בשלב האיתור מתקיים אותו תהליך במגזר היהודי ובמגזר הלא-יהודי, אך המבחנים עצמם שונים.** בשני המגזרים יש תנאים המותאמים לתלמידים עם לקויות למידה, הפרעות קשב או צרכים מיוחדים ולתלמידים עולים או תושבים חוזרים. ההתאמה היא בתנאי המבחן, ולא במבחן עצמו, ובין התנאים המותאמים אפשריים תוספת זמן, סימון תשובות בגוף המבחן, תרגום ונוכחות סייעת.
- אשר לאופן חישוב סף הקבלה לתוכניות לתלמידים מחוננים בשלב ב' של מבחני האיתור, עד שנת 2014 החישוב נעשה מתוך רשימות אזוריות: האחוזונים העליונים של התלמידים המחוננים והמצטיינים חושבו בכל אחד מהאזורים הגיאוגרפיים שהוגדרו על ידי משרד החינוך, שנכללו בו כמה יישובים. תלמיד שנבחר מרשימה אחת לקבוצת התלמידים המומלצת לתוכנית המחוננים עלול היה שלא להיבחר לתוכנית מהרשימה של אזור גיאוגרפי אחר, ולהפך. נוסף על כך, הלך והצטמצם סף הקבלה של אזורים מסוימים, כמו מרכז הארץ, שבהם מספר התלמידים החזקים גדול בהשוואה לאזורים אחרים. משום כך, חלק מהתלמידים החזקים, שלכאורה נמצאו בטווח הגדרת המחוננות הארצי (והבין-לאומי), נותרו מחוץ לתוכנית.

¹ דוח ועדת ההיגוי לקידום החינוך למחוננים בישראל בראשות פרופ' ברוך נבו, משרד החינוך והתרבות, יולי 2004. יצוין כי מספר התלמידים במערכת החינוך כולה בשנת הלימודים תשס"ד היה 1,709,848, ובשנת הלימודים תשע"ו היו במערכת החינוך 2,185,246 תלמידים: עלייה של כ-28%; בחינוך היסודי לבדו – בשנת הלימודים תשס"ד מספר התלמידים היה 775,416, ובשנת תשע"ו – 987,057, עלייה של כ-27%.

מקור הנתונים: **במבט רחב, מספרים על החינוך, משרד החינוך**, כניסה: 8 באוגוסט 2017.
² בנתון זה נכללים תלמידים שנבחנו פעם נוספת, לאחר הגשת ערעור על תוצאות מבחן קודם.

- **בשנת 2014 הוחלט במשרד החינוך לשנות את חישוב האחוזונים : לעבור לרף קבלה ארצי ואחיד ולאפשר ספי קבלה שוויוניים לכל הקבוצות, בהתאמה דיפרנציאלית – הן בהתאם למין הנבחן, כדי ליצור בתוכניות קבוצות שוויוניות של בנים ובנות, והן בהתאם למדד הטיפוח הבית-ספרי, כדי ליצור שוויון הזדמנויות לילדים מרקעים סוציו-אקונומיים שונים.**
- לשאלת מרכז המחקר והמידע של הכנסת אם משרד החינוך בחן את יעילות השיטה החדשה נמסר ממשרד החינוך כי בשנת 2017 הוקם באגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים צוות של מומחים בתחום המבחנים הפסיכומטריים, בשיתוף ראמ"ה, וכולם למדו את השיטה ומצאו אותה נכונה. לפי משרד החינוך, בשיטת החישוב החדשה בוטלה ההשפעה של גודל האזורים על מספר התלמידים הנבחרים בהם, וכיום "אפשר לקבוע בוודאות"³ שאין תלמיד שהגיע לסף העליון ולא נכנס לתוכנית, ללא תלות במספר המקומות.
- **על פי האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים במינהל הפדגוגי של משרד החינוך, בכל שנה יש תנודות מסוימות במספר המאותרים באזורים שונים, אך ברוב המקומות ניכרת עלייה באיתור; את העלייה במספר המאותרים אפשר לראות במיוחד באזורים שלפני השינוי בשיטה נפגעו בסף הקבלה המחמיר- מאוד שנקבע להם כדי לשמור על מכסות שאושרו מבחינת התקציב ברמה הארצית. עם זאת, מהמידע שהתקבל מכמה ממנהלי מרכזי העשרה למחוננים עולה כי לאחר השינוי בשיטת החישוב פחת מספר התלמידים המחוננים המאותרים ביישובים מסוימים. אומנם נמסר גם שהשנה המצב השתנה לטובה, עקב הוספת מכסות למסגרות למחוננים, אשר אפשרה להגדיל את שיעור המאותרים לתוכניות הטיפוח, וכך גדל מספר התלמידים מיישובים שהייתה בהם ירידה בשנים קודמות.**
- כדי לבדוק את השינוי לאחר שינוי שיטת החישוב התבקש מרכז המחקר והמידע של הכנסת לבדוק כמה תלמידים אותרו כמחוננים בכל היישובים בארץ לפני שינוי השיטה ואחריו. לשם כך ביקשנו ממשרד החינוך את הנתונים על השנים 2011–2016.
- **נתוני האגף לתלמידים מחוננים המפולחים לפי יישוב התקבלו רק על החינוך העברי ורק על יישובים שבהם אותרו יותר מחמישה תלמידים מחוננים מדי שנה בשנים שנבדקו. לא התקבלו נתונים על המספר המדויק של מחוננים שאותרו ביישובים שבהם אותרו חמישה או פחות מחוננים בשנה מסוימת. לפי משרד החינוך, נתונים אלו הם בבחינת מידע מזהה, ואין למשרד רשות להעבירם לגורמים בכנסת.⁴ נוסף על כך, התקבלו נתונים חלקיים בלבד על שנת האיתור 2013, ולכן נתונים אלו לא יוצגו במסמך.**
- **מסיבה זו ומסיבות נוספות, שיפורטו במסמך, אין ביכולתנו לערוך על בסיס הנתונים שבידנו מבחנים סטטיסטיים המאפשרים לקבוע אם השינויים ברמת הייצוג של התלמידים המחוננים ביישובים שונים הם תוצאה של שינוי שיטת החישוב, ואם כן, מה מידת ההשפעה של שינוי זה. עם זאת, במסמך נציג רשימה של 26 רשויות שעליהן התקבלו נתונים מלאים ועקביים לאורך השנים שנבדקו.**

³ בנתון זה נכללים תלמידים שנבחנו פעם נוספת (הגישו ערעור).

⁴ מנחם נדלר, מנהל האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים, המינהל הפדגוגי, משרד החינוך, דוא"ל, 5 ביולי 2017.

- מהנתונים עלה כי בחלק מהרשויות הייתה ירידה במספר הממוצע של המחוננים שאותרו בשלוש שנים שלאחר שינוי השיטה (2014–2016) יחסית למספר הממוצע של המחוננים שאותרו בשנים שקדמו לשינוי השיטה (2011–2012). הבולטות בהן: חדרה, ראשון לציון ורעננה. כן יצוין כי בשנים 2015–2016 הייתה עלייה במספר הכולל של תלמידים שאותרו כמחוננים. כמו כן נציין כי המוגבלות שבהצגת הנתונים באופן כזה היא בכך שהתמונה שעולה מהם עלולה להשתנות על ידי הכנסת רשויות או יישובים נוספים לרשימה.
- ברוב הרשויות שנבדקו לא הייתה ירידה במספר התלמידים המוחוננים המאותרים בממוצע בין השנים שנבדקו (ב-14 מ-26); בחלק גדול מהרשויות שבהן הייתה ירידה מדובר בירידה לא משמעותית: מתלמיד יחיד עד חמישה תלמידים מחוננים מאותרים בממוצע בשנים שנבדקו (בתשע רשויות מ-12).
- **מבחינת ההתאמה הדיפרנציאלית שהוטמעה בשיטה החדשה**, בשנים 2015–2016, בחינוך העברי, נמצא מספר קטן של תלמידים שנבחנו במבחני האיתור ואותרו כמחוננים מבתי-ספר חלשים (השייכים למדד הטיפוח הגבוה) בהשוואה למספר התלמידים מבתי-ספר חזקים יותר (השייכים לממד הטיפוח הבינוני או הנמוך). **ההסבר לפערים הוא שבאופן כללי מספרם ושיעורם של בתי-הספר החלשים בחינוך העברי ומספרם ושיעורם של התלמידים שלומדים בהם קטנים יחסית למספר ולשיעור בתי-הספר החזקים יותר והתלמידים שלומדים בהם**. עם זאת, שיעור התלמידים מבתי-הספר החלשים שניגשו למבחני האיתור (כ-9% מכלל הנבחנים בשנתיים שנבדקו) ושיעור התלמידים שאותרו כמחוננים (כ-6% מכלל הנבחנים באותן שנים) קטן יחסית לשיעור הכללי של התלמידים בבתי-הספר החלשים מכלל התלמידים בחינוך הממלכתי והממלכתי-דתי (כ-11%).
- אשר להתאמה הדיפרנציאלית מבחינת מין המאותרים, **בקרב התלמידים שאותרו במבחני האיתור למחוננים בשנים 2015–2016 בחינוך העברי נמצא שוויון יחסי בין שני המינים**. בחינוך הערבי שיעור הבנות נע בין 44% ל-47% מכלל המאותרים בחינוך הערבי.
- **מבחינת הישוב תוצאות המבחנים בחלוקה למגזרים, התלמידים מכל אחד משני המגזרים, היהודי והערבי, נחשבים קבוצת התייחסות עצמאית ונפרדת: סף הקבלה בכל קבוצה נקבע על פי גודל השנתון של המגזר ועל פי מספר התלמידים שנבחנו בשלב ב' מכלל תלמידי אותו מגזר בלבד**. עד שנת האיתור הנוכחית (2017) נעשה במגזר הערבי חישוב האחוזונים העליונים של התלמידים המוחוננים מהרשימות האזוריות. בשנת האיתור הנוכחית התחילו במשרד החינוך ליישם את שיטת חישוב האחוזונים של המוחוננים לתוכניות בשיטה המקובלת כיום במגזר היהודי – מהרשימה הארצית.
- **במגזר הערבי, משנת 2013 ניכרת עלייה מסוימת בשיעור התלמידים שאותרו כמחוננים בהשוואה לשנת 2011 ולשנת 2012**: בכל אחת מהשנים 2013–2016 שיעור התלמידים שאותרו כמחוננים בחינוך הערבי היה כ-10% מכלל הנבחנים, לעומת 9% ו-7% בשנת 2011 ובשנת 2012 בהתאמה.

1. רקע והגדרות

ההגדרות של מחוננות מבוססות על שתי גישות עיקריות: הגישה הכמותית והגישה האיכותנית; בגישה הכמותית מחוננות מוגדרת יכולת אינטלקטואלית כוללת⁵ גבוהה מהמוצע, הניתנת למדידה במבחני אינטליגנציה. על פי גישה זו נהוג להגדיר מחוננים באיתור 1%–5% מהתלמידים בעלי הישגים הגבוהים ביותר בשכבת הגיל במבחני כושר קוגניטיבי כללי. מחוננים ייחשבו אלו המציגים רמות יוצאות דופן של יכולת מעולה של חשיבה ולמידה שהשיגו ציונים גבוהים במבחן IQ (מעל 130 נקודות).⁶

הגישה האיכותנית מדגישה את הזיקה בין המרכיבים הקוגניטיביים לבין המרכיבים הרגשיים, החברתיים והסביבתיים, ולפיה מכלול המרכיבים האלה קובע את רמת התפקוד של הפרט ואת האיכות של מימושה.⁷ על פי גישה זו, מחוננות היא ביטוי של ביצועים או של תפוקה ברמה הגבוהה ביותר של הכישרון, גם בהשוואה לפרטים מוצלחים בתחום.⁸

בשנת 2004 הוגש למשרד החינוך דוח ועדת ההיגוי לקידום החינוך למחוננים בישראל בראשות פרופ' ברוך נבו (להלן גם: ועדת נבו).⁹ הוועדה הגדירה את תחומי המחוננות:

- יכולת למידה כללית;
- כישרון אמנותי;
- הצטיינות לימודית ספציפית: במתמטיקה, במחשב, בשפות וכדומה;
- כישרון ספורטיבי.

על פי הוועדה, הספרות המקצועית העוסקת במחוננים איננה מספקת הגדרה אחידה וברורה של מושג המחוננות. הוועדה קבעה את ההגדרה הסטטיסטית של מחוננים (האחוזון העליון של האוכלוסייה בכל שנתון בכל אחד מתחומי המחוננות) ושל מצטיינים (5% העליונים של האוכלוסייה בכל שכבת גיל בכל אחד מתחומי המחוננות), וקבעה כי בהגדרת מחוננות ייכללו שני תנאים נוספים על החריגות הסטטיסטיות הייחודיות:

1. רמת מוטיבציה (התמדה, נחישות) שהיא מעל לחציון השנתון;
2. רמת יצירתיות (מקוריות) שהיא מעל לחציון השנתון.

---

⁵ יכולת אינטלקטואלית כללית: יכולת חשיבה הכוללת מרכיבים מילוליים, מספריים, מרחביים, כושר הפשטה, זכירה, ניתוח והסקת מסקנות. המקור: יובל וורגן, טיפוח תלמידים מחוננים במערכת החינוך, מרכז המחקר והמידע של הכנסת, דצמבר 2006.

⁶ מנחם נדלר, מנהל האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים, המינהל הפדגוגי, משרד החינוך, מצגת, הוצגה בדיון של ועדת החינוך, התרבות והספורט של הכנסת, פרוטוקול מס 325 של ישיבת הוועדה, 2 בינואר 2017, וגם: מכתב למרכז המחקר והמידע של הכנסת, 5 ביוני 2017.

⁷ יובל וורגן, טיפוח תלמידים מחוננים במערכת החינוך, מרכז המחקר והמידע של הכנסת, דצמבר 2006.
⁸ מנחם נדלר, מנהל האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים, המינהל הפדגוגי, משרד החינוך, מצגת, הוצגה בדיון של ועדת החינוך, התרבות והספורט של הכנסת, ינואר 2017.

⁹ דוח ועדת ההיגוי לקידום החינוך למחוננים בישראל בראשות פרופ' ברוך נבו, משרד החינוך והתרבות, יולי 2004.

האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים במינהל הפדגוגי של משרד החינוך (להלן גם: האגף) הוא הגוף האמון על איתור וטיפוח התלמידים המחוננים והמצטיינים המאותרים, מצטייני היישוב ומצטייני בתי-הספר. מתוקף זה הוא פועל לפיתוח ולהערכת תוכניות ומענים, וכן עוסק בפיקוח, במדידת תוצאות ועוד. לדברי מנהל האגף, מר מנחם נדלר, **במשרד החינוך משתמשים כיום בהגדרה כמותית בהליך לאיתור תלמידים כאמור, ובהגדרה האיכותנית נעשה שימוש בפיתוח ובביצוע תוכניות לתלמידים מחוננים ומצטיינים.**¹⁰

לפי המידע שנמסר מהאגף למרכז המחקר והמידע של הכנסת, כיום מחוננים מאותרים מוגדרים 2% הגבוהים ביותר באוכלוסייה במבחני כושר קוגניטיבי כללי (בפועל, שיעור המחוננים המאותרים יכול להיות בין 1% ל-3% העליונים באוכלוסייה¹¹); מצטיינים מאותרים מוגדרים 5% נוספים, אחרי המחוננים.¹² מצטייני בתי-ספר או יישובים מוגדרים 15%–20% העליונים בבתי-הספר.¹³

2. מדיניות משרד החינוך

על פי משרד החינוך, טיפוח תלמידים מחוננים מחויב ליצירת סביבות למידה תומכות רגשית וגמישות שיתאפשרו בהן שיח מאתגר ויצירת ידע חדש. העקרונות האלה מתורגמים למדיניות ולתוכניות עבודה, ומימושם מכוון בין היתר את העשייה החינוכית המיועדת לתלמידים מחוננים ולתמיכה רגשית בהם ובמשפחותיהם.¹⁴

משנת 1973 מערכת החינוך הממלכתית נותנת מענה ייחודי לתלמידים עם צרכים ייחודיים. לצורך זה הוקמה במשרד החינוך המחלקה לילדים מחוננים ולטיפוח מחוננים, שעם הזמן הפכה לאגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים.

זכותם של ילדים מחוננים לקבל חינוך המתאים לצורכיהם המיוחדים מושתתת על כמה ממטרות החינוך המעוגנות בחוק חינוך ממלכתי, התשי"ג-1953.¹⁵ בסעיף 2 של חוק זה נקבעו מטרות החינוך הממלכתי, ובהן, בין היתר, פיתוח האישיות של הילדים, היצירתיות שלהם וכישרונותיהם השונים, למיצוי מלא של יכולתם כבני אדם החיים חיים של איכות ושל משמעות; חיזוק כוח השיפוט והביקורת, טיפוח סקרנות אינטלקטואלית, מחשבה עצמית ויוזמה; מתן שוויון הזדמנויות לכל ילד וילדה, ואפשרות להתפתח על פי דרכם באווירה המעודדת את השונה ותומכת בו.¹⁶

¹⁰ מנחם נדלר, מנהל האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים, משרד החינוך, בדיון של ועדת החינוך, התרבות והספורט של הכנסת, פרוטוקול מס 325, 2 בינואר 2017.

¹¹ חוזר מנכ"ל משרד החינוך תשע"ח/8(ב), תלמידים מחוננים – תוכניות ייחודיות ונהלים להפעלתן וליישומן, אפריל 2010.

¹² מנחם נדלר, מנהל האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים, המינהל הפדגוגי, משרד החינוך, מכתב, 5 ביוני 2017.

¹³ מנחם נדלר, מצגת, הוצגה בדיון של ועדת החינוך, התרבות והספורט של הכנסת, ינואר 2017.

¹⁴ חוזר מנכ"ל משרד החינוך תשע"ח/8(ב), תלמידים מחוננים – תוכניות ייחודיות ונהלים להפעלתן וליישומן, אפריל 2010.

¹⁵ תיקון משנת 2000. המקור: דוח ועדת ההיגוי לקידום החינוך למחוננים בישראל בראשות פרופ' ברוך נבו, משרד החינוך והתרבות, יולי 2004.

¹⁶ דוח ועדת ההיגוי לקידום החינוך למחוננים בישראל בראשות פרופ' ברוך נבו, משרד החינוך והתרבות, יולי 2004.

על פי דוח ועדת ההיגוי לקידום החינוך למחוננים בישראל (2004), שהוזכר לעיל, מטרתו של החוק תומכת בזכותם של ילדים מחוננים לחינוך המיועד ומותאם לצורכיהם. הצורך למצוא פתרון לצרכי החינוכיים המיוחדים של ילדים מחוננים נעוץ במטרות האלה, שכן ללא מסגרת ופתרון מותאם לצרכי הילדים המחוננים לא יוכלו אישיותם, יצירתיותם וכישרונותיהם להתפתח, והם לא יוכלו להגיע למיצוי מלא יכולתם. לשם כך, אחת ההמלצות של ועדת ההיגוי הייתה חקיקת חוק הקובע את זכותם של ילדים מחוננים ומצטיינים ללמוד בסביבה חינוכית מעצימה, ואת הסטנדרטים הבסיסיים המקובלים בעולם המערבי לשמירה על סביבה כזו, וכן הסדרים ארגוניים לביצוע הוראות אלו. הוועדה גיבשה הצעת חוק מחוננים ומצטיינים, התשס"ד-2004, אשר הוצגה למשרד החינוך כחלק מדוח הוועדה. על שולחן הכנסת ה-16 ועל שולחן הכנסת ה-17 הונחו כמה הצעות חוק בנושא זכויות תלמידים מחוננים ומצטיינים, אך לא קודמו כדי חקיקה.¹⁷ גם על שולחן הכנסת הנוכחית הונחה הצעת חוק זכויות תלמידים מחוננים ומצטיינים, על ידי חברי הכנסת יעקב מרגי, עליזה לביא ודב חנין.¹⁸ על פי דברי ההסבר להצעת חוק זו, אחת המטרות העיקריות שלה היא "לתת בידי המדינה כלים לאיתור ולטיפול התלמידים המחוננים והמצטיינים בכל הרצף ההתפתחותי במערכת החינוך, עד השתלבותם כבוגרים מובילים בכל מערכות החיים בישראל". בין היתר הוצע בהצעת חוק זו לקבוע את זכותם של ילדים מחוננים ומצטיינים ללמוד בסביבה חינוכית תומכת ומעצימה ולהגדיר סטנדרטים בסיסיים המקובלים בעולם לשמירה על סביבה כזו, והסדרים ארגוניים למילוי הוראות אלה. גם הצעת חוק זו, שהונחה על שולחן הכנסת לדיון מוקדם בשנת 2016, לא קודמה מאז.

כיום מדיניות משרד החינוך בנושא תלמידים מחוננים ומצטיינים מעוגנת בכמה חוזרי מנכ"ל, שמפורטים בהם התוכניות הייחודיות לתלמידים מחוננים ומצטיינים והנהלים להפעלתן וליישומן במערכת, אופן איתור תלמידים מחוננים ומצטיינים, דרישות התפקידים בקרב צוותי החינוך האחראים לטיפול התלמידים הללו ועוד.¹⁹ להלן מידע תמציתי על מסגרות למחוננים ועל מבחני קבלה לתוכניות ייחודיות לתלמידים מחוננים ומצטיינים כפי שהוא מוצג בכמה מחוזרי מנכ"ל משרד החינוך העיקריים בתחום הנדון.

---

¹⁷ הצעת חוק זכויות תלמידים מחוננים ומצטיינים, התשע"ו-2016 (3086/20/פ), 27 ביוני 2016; הצעות חוק זהות הונחו על שולחן הכנסת ה-16 על ידי חברת הכנסת מל פולישוק-בלוך וקבוצת חברי הכנסת (פ/3617), ועל שולחן הכנסת ה-17 על ידי חבר הכנסת יורי שטרן וקבוצת חברי הכנסת (פ/355/17), וחבר הכנסת יעקב מרגי (פ/2778/17).

¹⁸ הצעת חוק זכויות תלמידים מחוננים ומצטיינים, התשע"ו-2016 (3086/20/פ), 27 ביוני 2016.

¹⁹ חוזר מנכ"ל משרד החינוך תשע"ו/8(ב), [תלמידים מחוננים – תוכניות ייחודיות ונהלים להפעלתן וליישומן](#), אפריל 2010.

▪ תוכניות ייחודיות לתלמידים מחוננים ונהלים להפעלתן וליישומן²⁰

בחוזר מנכ"ל משרד החינוך בנושא: תלמידים מחוננים – תוכניות ייחודיות ונהלים להפעלתן וליישומן מוגדרים אוכלוסיית היעד של האגף, אופן איתור תלמידים מחוננים ומצטיינים, מסגרות הטיפוח ומבנה הלימודים לתלמידים מחוננים ומצטיינים במסגרות אלה, התפקידים והדרישות מבעלי תפקידים בהן, נוהלי ההפעלה של המסגרות ותשלומי ההורים על השתתפות תלמידים מחוננים ומצטיינים בלימודים בהן.

האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים של משרד החינוך פועל בשלושה צירי טיפוח מרכזיים: **מסגרות למחוננים** (כיתות מחוננים על-אזוריות ומרכזי העשרה לתלמידים מחוננים ומצטיינים), **תוכניות ארציות למחוננים ותוכניות טיפוח למצטיינים**. ככלל, ההשתתפות של תלמידים מחוננים בתוכניות ובמרכזי העשרה לתלמידים מחוננים ומצטיינים מתחילה בכיתה ג' בחינוך העברי ובכיתה ד' בחינוך הערבי, בהתאם לשלבי איתור שהתלמידים עוברים שנה לפני תחילת יישום התוכניות (הרחבה ראו בפרק 4).

על פי מדיניות משרד החינוך, כ-2% הגבוהים ביותר מכלל התלמידים בני אותה שכבת גיל שאותרו במבחן שלב ב' מופנים למסגרות לימוד למחוננים ו/או לתוכניות ארציות למחוננים, וכ-5% נוספים מופנים לתוכניות טיפוח למצטיינים²¹ (בהתאם להגדרת אוכלוסיות היעד של האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים של משרד החינוך שהוצגו לעיל). יצוין כי תלמידים שהם מצטייני בתי-ספר או יישובים, המוגדרים כ-15%–20% העליונים בבתי-הספר ומאותרים על ידי צוותי חינוך בבתי-הספר, לומדים בתוכניות למצטיינים בבתי-הספר.²² על קבוצה זו לא נרחיב במסמך הנוכחי.

על פי חוזר מנכ"ל משרד החינוך, יש שלוש מסגרות ייחודיות לטיפוח תלמידים מחוננים במערכת החינוך:

- כיתות ייחודיות לתלמידים מחוננים: כיתות על-אזוריות המשולבות בבתי-ספר רגילים, כיתה אחת בכל שכבת גיל. מסלול הלמידה במסגרת זו מתחיל בכיתות ג' או ד' ומסתיים בכיתה י"ב. השונות במסלול זה רבה: יש יישובים שהכיתה פועלת בהם מכיתה ג' עד כיתה י"ב, ויש מקומות שבהם המסלול של כיתה המחוננים מתחיל בכיתה ז' (כהמשך ללימודים במרכז המחוננים).²³ הכיתות פועלות במטרה לאפשר לתלמידים המחוננים ליהנות ממערכת חינוך המכירה בצורכיהם המיוחדים – האינטלקטואליים והרגשיים, ומאפשרת להם ללמוד במסלול לימודים מלא בבתי-הספר. כיום פועלות כיתות מחוננים ב-35 בתי-ספר בפרויקט ארצית.²⁴

²⁰ חוזר מנכ"ל משרד החינוך תשע"ב/8(ב), [תלמידים מחוננים – תוכניות ייחודיות ונהלים להפעלתן וליישומן](#), אפריל 2010.

²¹ מנחם נדלר, מנהל האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים, המינהל הפדגוגי, משרד החינוך, מכתב, 5 ביוני 2017.

²² מנחם נדלר, מצגת, הוצגה בדיון של ועדת החינוך, התרבות והספורט של הכנסת, ינואר 2017.

²³ חוזר מנכ"ל משרד החינוך תשע"ב/8(ב), [תלמידים מחוננים – תוכניות ייחודיות ונהלים להפעלתן וליישומן](#), אפריל 2010.

²⁴ מנחם נדלר, מנהל האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים, המינהל הפדגוגי, משרד החינוך, מכתב, 5 ביוני 2017.

- **מרכזי העשרה לתלמידים מחוננים ומצטיינים (אזוריים ועל-אזוריים)**²⁵: במרכזים האלה לומדים תלמידים מחוננים יום לימודים שלם אחד בשבוע, ובשאר ימות השבוע הם לומדים בבית-הספר הרגיל. התוכנית במרכזי המחוננים מתחילה בכיתה ג' או ד' ונמשכת עד כיתה ט'. התלמידים שאותרו כמצטיינים במבחני איתור מחוננים יכולים גם הם ללמוד במרכזי העשרה, בתוכניות שמתקיימות בשעות אחר הצהריים. כיום פועלים ברחבי הארץ 57 מרכזי העשרה למחוננים ולמצטיינים.²⁶

- **תוכניות ארציות למחוננים**: תוכניות העשרה בשעות אחר הצהריים, שבהן תלמידים מחוננים יכולים ללמוד תחומי עניין שונים לפי רצונם וכישוריהם. הלימודים בתוכניות האלה יכולים להתקיים במקביל ללימודים במרכזי העשרה או בכיתות למחוננים.

על פי חוזר המנכ"ל, התוכניות הייחודיות לתלמידים מחוננים ומצטיינים ממומנות על ידי המדינה, הרשות וההורים; הורים מחויבים בתשלום שנתי על בסיס רכישת שירותים מרצון. הסכומים מתעדכנים מדי שנה על ידי האגף למחוננים. באגף פועלת ועדת מלגות, והיא קובעת את זכאותם של תלמידים למלגת סיוע בתשלום שכר הלימוד במסגרות הייחודיות.

▪ **מבחני קבלה לתוכניות ייחודיות לתלמידים מחוננים ומצטיינים**²⁷

בחוזר מנכ"ל משרד החינוך בנושא: ביצוע מבחני קבלה לתוכניות ייחודיות לתלמידים מחוננים ומצטיינים בשנת הלימודים תשע"ז מפורטות הנחיות מיוחדות לביצוע תהליך האיתור של התלמידים מחוננים ומצטיינים במערכת החינוך בשנת הלימודים מסויימת. חוזר מנכ"ל זה מתחדש מדי שנה ונשלח לבתי-ספר בחינוך הממלכתי והממלכתי-דתי לקראת תחילת התהליך לאיתור תלמידים מחוננים ומצטיינים.

בחוזר מפורטות הדרישות מבחינת היערכות בתי-הספר למבחני שלב א' (שלב הסינון) ושלב ב' (שלב האיתור) לאיתור תלמידים מחוננים ומצטיינים (ראו הסבר בפרק 4) והפעולות שיש לנקוט לאחר שני השלבים האלה, ומצויינים תאריכי השלבים ואופן ההתנהלות בתהליך האיתור. בין היתר מפורטים בחוזר הכללים לטיפול בתלמידים עם צרכים מיוחדים, עולים חדשים, תושבים חוזרים ותלמידים שלמדו באחת מהשנתיים שקדמו למועד הבחינה במסגרת שאינה דוברת עברית.

חלק מהמערך לקביעת מדיניות בתחום היא ועדת ההיגוי העליונה, המייעצת לאגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים בין השאר בכל הקשור לאיתור וטיפול תלמידים מחוננים ומצטיינים ומעבירה המלצות בתחום הפדגוגי, וכן בכל הקשור לשינויים ארגוניים, מחקר ועוד. דוגמה לפעילות הוועדה בהקשר הנוכחי היא **שבשנת 2014 החליטו חברי ועדת ההיגוי העליונה של האגף, ובראשם פרופ' ברוך נבו, בשיתוף עם גורמים**

²⁵ הקמת מרכז מחוננים מותנית בגודל היישוב ובמספר התלמידים בשנתון. המספר המזערי הנדרש להקמת מרכז הוא 450 תלמידים בשנתון, הלומדים במערכת החינוך הרשמית. במקרים שבהם מספר התלמידים קטן מהמספר המזערי הנדרש יוגדר המרכז על-אזורי ויאגד בתוכו תלמידים מיישובים סמוכים.

המקור: חוזר מנכ"ל משרד החינוך תשע"ז/8(ב), [תלמידים מחוננים – תוכניות ייחודיות ונהלים להפעלתן וליישומן](#), אפריל 2010. שם.²⁶

²⁷ חוזר מנכ"ל משרד החינוך תשע"ז/1, [ביצוע מבחני קבלה לתוכניות ייחודיות לתלמידים מחוננים ומצטיינים בשנה"ל התשע"ז](#), ספטמבר 2016.

מקצועיים נוספים מטעם המשרד, על שינוי אופן הדירוג של תלמידים מחוננים ברשימות התלמידים שנבחנו לצורך איתור (ראו הסבר בפרק 5).

3. נתונים על התלמידים בתוכניות ההעשרה למחוננים

נציג להלן נתונים על התלמידים המשתתפים בתוכניות ובמסגרות לטיפוח תלמידים שפועלות כיום ברחבי הארץ. בנתונים נכללים תלמידים מהחינוך העברי והערבי ותלמידי החינוך המיוחד.

על פי נתוני משרד החינוך, בשנת הלימודים תשע"ז למדו במסגרות ייחודיות לתלמידים מחוננים 15,309 תלמידים בכיתות ג'-י"ב, בחלוקה שלהלן: 11,483 תלמידים (כ-75% מכלל התלמידים המחוננים) למדו במסגרת מרכזי יום העשרה לתלמידים מחוננים ומצטיינים ו-3,907 תלמידים (כ-25%) למדו בכיתות מחוננים בבתי-ספר רגילים. לצורך השוואה, על פי נתוני דוח ועדת ההיגוי לקידום החינוך למחוננים בישראל משנת 2004, בשנת הלימודים תשס"ד למדו בישראל 11,400 תלמידים מחוננים.²⁸ מדובר בגידול של כ-34% במספר התלמידים המחוננים בין שנת תשס"ד לשנת תשע"ז. יצוין כי בין שנת הלימודים תשס"ד לשנת הלימודים תשע"ז גדל מספר התלמידים במערכת החינוך בכלל ב-28%, ובחינוך היסודי בפרט בכ-27%.²⁹

טבלה 1: תלמידים מחוננים במסגרות לימוד ייחודיות, תשע"ז ³⁰			
מסגרות הלימוד	מספר המוסדות	מספר התלמידים	הערות
מרכזי יום העשרה	57	11,483 75%	בפריסה ארצית (מתל חי עד אילת) תלמידי כיתות ג'-ט'.
כיתות מחוננים במוסדות חינוך	35	3,907 25%	שבעה בתי-ספר יסודיים שש חטיבות ביניים עצמאיות 22 בתי-ספר על-יסודיים
סך הכול – תלמידים מחוננים משתתפים		15,390 100%	

נתון נוסף שהתקבל ממשרד החינוך הוא מספר התלמידים המחוננים המשתתפים בתוכניות העשרה ארציות למחוננים. מהאגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים במשרד החינוך נמסר כי תלמידים אלה הם חלק מכלל התלמידים המחוננים המשתתפים כיום במסגרות לימוד למחוננים שהוצגו לעיל, דהיינו, יש חפיפה בין הנתונים: תלמיד אחד יכול ללמוד במרכז העשרה למחוננים או בכיתת מחוננים וגם באחת או

²⁸ דוח ועדת ההיגוי לקידום החינוך למחוננים בישראל בראשות פרופ' ברוך נבו, משרד החינוך והתרבות, יולי 2004.
²⁹ בשנת הלימודים תשס"ד היה מספר התלמידים במערכת החינוך כולה 1,709,848, ובשנת הלימודים תשע"ז – 2,185,246: עלייה של כ-28%; בחינוך היסודי – בשנת הלימודים תשס"ד היה מספר התלמידים 775,416, ובשנת תשע"ז – 987,057: עלייה של כ-27%.

מקור הנתונים: [במבט רחב, מספרים על החינוך, משרד החינוך](#), כניסה: 8 באוגוסט 2017.
³⁰ מנחם נדלר, מנהל האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים, המינהל הפדגוגי, משרד החינוך, מכתב, 5 ביוני 2017.

הכנסת

מרכז המחקר והמידע

בכמה מהתוכניות הארציות.³¹ על פי נתוני משרד החינוך, כ-2,400 תלמידים מחוננים משתתפים השנה בתוכניות ארציות למחוננים.

טבלה 2: תלמידים מחוננים בתוכניות ארציות, תשע"ז ³²		
הערות	מספר התלמידים	התוכנית
מיועד לתלמידים מחוננים בחטיבות הביניים: 1,070 תלמידים בקורסים בעברית ו-220 תלמידים בקורסים בערבית	1,290	בית-הספר הווירטואלי ³³
כיתות ח'–י"א	227	אלפא – מחקר מדעי ³⁴
כיתות ד'–ט'	770	הבמה המחוננת ליצירה בקולנוע/ בכתובה ³⁵
כיתות י' וי"א	15	מנחים עמיתים – מחקר ³⁶
כיתות י"ב	120	הגיגית – תוכנית בוגרים ³⁷

4. איתור תלמידים מחוננים

התהליך לאיתור תלמידים מחוננים מתקיים באחריות האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים במשרד החינוך. האגף מקיים מדי שנה מבחנים לאיתור תלמידים מחוננים ומצטיינים בכל בתי-הספר בחינוך העברי ובחינוך הערבי במערכת הממלכתית והממלכתית-דתית. בחינוך המוכר שאינו רשמי האיתור מחייב "השתתפות המסגרות בתוכניות הליבה של משרד החינוך"; האיתור מתקיים רק במסגרות שמבקשות במפורש להיכלל בתוכניות.³⁸

³¹ מנחם נדלר, מנהל האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים, שיחת טלפון, יוני 2017; אלין קשטכר, מנחם נדלר, שיחת טלפון, שם.

³² מנחם נדלר, מכתב, 5 ביוני 2017.

³³ **בית-הספר הווירטואלי**: תוכנית שפועלת מ-2002 ומיועדת לתלמידים מחוננים בחטיבת הביניים. מדובר בקורסים במגוון נושאים בלמידה מרחוק בהנחיית מומחים מהאקדמיה. הקורסים מופעלים על ידי היחידה לנוער שוחר מדע באוניברסיטת תל אביב, בשיתוף עם מט"ח – המרכז לטכנולוגיה חינוכית. מסגרת הלימודים כוללת 12 שיעורים המיועדים ללימוד עצמאי. במהלך הקורס מתקיימים שני מפגשים סינכרוניים או שלושה, ומפגש פנים אל פנים באוניברסיטת תל אביב, שבו התלמידים פוגשים את המנחה שלהם ואת חבריהם לקורס. המקור: אתר האינטרנט של משרד החינוך, [האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים](#), יוני 2017.

³⁴ שם; **אלפא**: תוכנית המשלבת מדע, מחקר וחברה בסביבה אקדמית.

³⁵ שם; **הבמה המחוננת ליצירה בקולנוע/ בכתובה**: תוכנית ארצית רב-שנתית המיועדת לתלמידים מחוננים בכיתות ג'–י"ב ומעודדת תלמידים הלומדים במסגרות ייחודיות למחוננים ליצור ולהפיק יצירה מקורית בצוותים או ביחידות בקורסים המתקיימים לאורך שנת הלימודים.

³⁶ שם; בשנת הלימודים תש"ע החל האגף, בשיתוף קרן Legacy heritage, בהפעלת תוכנית זו, המיועדת לתלמידים עם יכולת גבוהה במיוחד בתחומים שונים, הלומדים בכיתות י" וי"א.

על יישום תוכנית זו מופקד מטעם הקרן מכון הנרייטה סאלד, ומלווה אותה ועדת היגוי שחברים בה כיום פרופ' דניאל זייפמן, נשיא מכון ויצמן, פרופ' ורדה ברמץ מאוניברסיטת בן גוריון, הרב ד"ר יהודה ברנדייס, ראש בית-המדרש במכללת רוברט ברוך בבית מורשה בירושלים, מפקד תוכנית תלפיות, מנחם נדלר, מנהל האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים, ופנינה זלצר, מפקחת באגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים.

³⁷ שם; **הגיגית** היא תוכנית ארצית להרחבת המענה לתלמידים מחוננים בכיתות י"ב.

³⁸ חוזר מנכ"ל משרד החינוך תשע"ז/8(ב), [תלמידים מחוננים – תוכניות ייחודיות ונהלים להפעלתן וליישומן](#), 1 באפריל 2010.

הכנסת

מרכז המחקר והמידע

על פי משרד החינוך, בשנת הלימודים הנוכחית השתתפו כל היישובים בארץ במערך לאיתור מחוננים. בשנים קודמות לא השתתפו בו כמה יישובים בדואיים ממחוז הדרום, משום שלא הייתה תוכנית מתאימה להפנות אליה את התלמידים המאותרים. השנה גם יישובים אלה השתתפו בתהליך האיתור.³⁹

כאמור, תהליך האיתור העיקרי מתקיים בשלב החינוך היסודי, בכיתה ב' בחינוך העברי ובכיתה ג' בחינוך הערבי.⁴⁰ נוסף על כך מתקיימים תהליכי איתור בכל שלבי החינוך עד כיתה ט', מסיבות שונות, ובהן: ערעורי הורים, בחינות איתור לתוכניות ייחודיות בחינוך העל-יסודי, תלמידים שטרם נבחנו כגון תושבים חוזרים ועוד. מבחני איתור מתקיימים בשנת הלימודים הקודמת לשנה שבה התוכנית מתחילה.⁴¹

שלב א' של תהליך האיתור, שלב הסינון, מתקיים באוקטובר של כל שנת לימודים על ידי הסגל החינוכי של בית-הספר, על פי הנחיות משרד החינוך ומבחן בנוסח אחיד, הנמסרים למנהלי בתי-הספר. בשלב זה משתתפים כל תלמידי השנתון בבתי-הספר הרשמיים בארץ ובחלק מבתי-הספר המוכרים שאינם רשמיים, פרט לתלמידים שהוריהם מסרו לבית-הספר הודעה כתובה מפורשת שבה הם מצהירים כי הם אינם מעוניינים להשתתף בתהליך.

על פי משרד החינוך, כ-20%–25% מכלל תלמידי השנתון משתתפים בשלב ב' של תהליך הקבלה. חלקם הגדול מופנים לשלב ב' הודות להישגיהם הגבוהים במבחן שלב א', ומקצתם מופנים על סמך המלצות הצוות החינוכי או בעקבות ערעור הוריהם.

שלב ב', שלב האיתור, מתבצע על ידי גופים בוחנים שזכו במכרז (המתחדש אחת לשלוש עד חמש שנים) מטעם האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים במשרד החינוך: מכון סאלד במגזר היהודי ומכון קרני במגזר הערבי (בחלק מהמקרים מכון קרני נותן שירות גם לתלמידים מהמגזר היהודי). אלו הם המכונים היחידים המאושרים על ידי משרד החינוך לאיתור תלמידים מחוננים ומצטיינים בארץ. יצוין כי יש המבקרים את העובדה שבמשך שנים רבות המבחנים לאיתור מחוננים מתקיימים באופן בלעדי בשני מכונים אלו. הביקורת נובעת הן מספקנות אשר לאיכות המבחנים שנערכים על ידי גופים שנטען כי אינם מתחדשים⁴² והן מהנגישות המצומצמת של מכון קרני, הפועל באזור השרון, ללא סניפים, לחלק מהתלמידים.⁴³

כאמור, איתור התלמידים המחוננים נעשה בתהליך ארצי; כל התלמידים שהופנו למבחן שלב ב' מקבלים זימון למבחן קבוצתי, המתקיים באחד ממרכזי הבחינה הארציים. מבחן שלב ב' מתקיים בחודשים ינואר עד מרס.⁴⁴

³⁹ מנחם נדלר, מנהל האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים, המינהל הפדגוגי, משרד החינוך, מכתב, 5 ביוני 2017; דוא"ל, 20 ביוני 2017.

⁴⁰ מנחם נדלר, מכתב, 5 ביוני 2017; אתר האינטרנט של האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים במשרד החינוך, [קבלה לתוכניות הייחודיות למחוננים העל-יסודי \(ז'–י"א\)](#), כניסה: מאי 2017.

⁴¹ שם, [מסגרות ותוכניות למחוננים על פי גיל](#), כניסה: מאי 2017.

⁴² לורן פוריס, אחראית תחום מחוננים, פורום ועדי הורים ארצי, פגישה, 4 ביולי 2017; מיכל מנקס, מנהלת תחום חינוך, מרכז השלטון המקומי, שיחת טלפון, 4 באפריל 2017.

⁴³ לורן פוריס, שם.

⁴⁴ מנחם נדלר, מנהל האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים, המינהל הפדגוגי, משרד החינוך, מכתב, 5 ביוני 2017.

המבחנים לאיתור תלמידים מחוננים ומצטיינים הם מבחני נייר ועיפרון רבי-ברירה, הבוחנים כושר קוגניטיבי כללי, כישורי שפה ולשון וכישורים חשבוניים ואנליטיים. מהימנותם ותוקפם של המבחנים מבוקר בכל שנה על ידי צוות מומחים בתחום הפסיכומטריה, בשיתוף עם הרשות הארצית למדידה ולהערכה בחינוך (ראמ"ה).

אותו תהליך בחינות מתקיים במגזר היהודי ובמגזר הלא-יהודי, אך המבחנים עצמם שונים. בשני המגזרים יש אפשרות להיבחן בתנאים מותאמים לתלמידים עם לקויות למידה, הפרעות קשב או צרכים מיוחדים. ההתאמה היא בתנאי המבחן, ולא במבחן עצמו. בין התנאים המותאמים אפשריים תוספת זמן, סימון תשובות בגוף המבחן ונוכחות סייעת.

תלמידים שנולדו בחוץ לארץ ועלו לארץ בכיתה ג' או מאוחר יותר ותלמידים שהם תושבים חוזרים רשאים לבחור להיבחן באחת מהשפות האלה: עברית, אנגלית, צרפתית או רוסית.⁴⁵

כאמור, מחוננים מאותרים מוגדרים 2% הגבוהים ביותר באוכלוסייה במבחני האיתור, מצטיינים מאותרים מוגדרים 5% נוספים, אחרי המוחננים.⁴⁶ אך כאמור, בפועל אין מדובר בנתון קבוע, אלא בשיעור גמיש המשתנה בהתאם ליכולת של משרד החינוך להגדיל את מכסות התלמידים בתוכניות למחוננים במסגרת התקציב. בשנת הלימודים תשע"ז הורחב שיעור המחוננים המאותרים והם הוגדרו כ-3% הגבוהים ביותר בכלל הנבחנים במבחני האיתור.⁴⁷

בטבלה שלהלן סוכמו הנתונים על תלמידים מחוננים ומצטיינים שאותרו במבחנים בשנת 2016. יצוין כי נתונים אלו הוצגו על ידי מנהל האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים של משרד החינוך בדיון ועדת החינוך, התרבות והספורט של הכנסת בינואר 2017. בהמשך המסמך יוצגו נתונים נוספים של האגף בנושא איתור מחוננים, שהתקבלו במרכז המחקר והמידע של הכנסת ביולי 2017. אין התאמה בין שני נתונים אלו, וככל הנראה סיבת הפער בין הנתונים שבטבלה לבין הנתונים שיוצגו בהמשך המסמך היא שבנתונים שבטבלה נכללים נתונים על תלמידים שערערו על תוצאות הבחינות ונבחנו יותר מפעם אחת.⁴⁸

טבלה 3: תלמידים מחוננים ותלמידים מצטיינים שאותרו במבחני האיתור בשנת 2016 ⁴⁹		
מחוננים	מצטיינים	
חינוך יסודי, כיתות ב'–ה'		
2,339	3,447	יהודי
490	872	ערבי
חינוך על-יסודי		
437	---	סה"כ תלמידים

⁴⁵ אתר האינטרנט של האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים במשרד החינוך, [קבלה לתוכניות הייחודיות למחוננים בחינוך העל-יסודי \(ז'–יא'\)](#), כניסה: מאי 2017.

⁴⁶ מנחם נדלר, מנהל האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים, המינהל הפדגוגי, משרד החינוך, מכתב, 5 ביוני 2017.
⁴⁷ מנחם נדלר, שיחת טלפון, יוני 2017, וגם: שיחות טלפון עם מנהלי מרכזים למחוננים: עמליה סמולניק בקריית אתא, שרון אדטו בקריית מלאכי, ואלון לוי בצמח, יוני 2017.

⁴⁸ מנחם נדלר, דוא"ל, 2 ביולי 2017 וגם: אליון קשטקר, אחראית תחום איתור, האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים, המינהל הפדגוגי, משרד החינוך, שיחת טלפון, 17 ביולי 2017.

⁴⁹ מנחם נדלר, מצגת, הוצגה בדיון של ועדת החינוך, התרבות והספורט של הכנסת, ינואר 2017.

כאמור, תהליך האיתור העיקרי מתקיים בכיתות ב' בחינוך העברי ובכיתות ג' בחינוך הערבי. על פי נתוני משרד החינוך, גודל השנתון הנבחר בכיתות ב' ו-ג' בשנת 2016 היה 88,000 תלמידים. לפיכך, ועל פי הנתונים שבטבלה, התלמידים המיועדים בחינוך היסודי שאותרו בשנה זאת היו כ-3% מכלל הנבחרים.

5. אופן החישוב של סף הקבלה לתוכניות לתלמידים מחוננים

עד שנת 2014 נעשה החישוב של סף הקבלה לתוכנית למחוננים ולמצטיינים בשלב ב' של המבחנים לאיתור תלמידים מחוננים מתוך רשימות אזוריות: האחוזונים העליונים של התלמידים המיועדים והמצטיינים חושבו בכל אחד מהאזורים הגיאוגרפיים שהוגדרו על ידי משרד החינוך, שנכללו בו כמה יישובים. מכל אחת מהרשימות האזוריות נבחרו 1% עד 3% הגבוהים ביותר של התלמידים לתוכנית למחוננים.

בשיטה זו, האזורים הגיאוגרפיים המוגדרים לא היו זהים מבחינת גודלם. תלמיד שנבחר מרשימה אחת לקבוצת התלמידים המומלצת לתוכנית המחוננים עלול היה שלא להיבחר לתוכנית מהרשימה של אזור גיאוגרפי אחר, ולהפך. על פי משרד החינוך, לשיטה זו היו כמה מגבלות, כמפורט להלן:

1. ילד שאותר כמחונן באזור מסוים וביקש לעבור לתוכנית טיפוח למחוננים באזור מגורים אחר היה עלול לקבל תשובה שהוא אינו מוגדר מחונן באזור החדש. כך נוצרו למעשה "דרגות מחוננות" שונות ובעייתיות.
2. הגדרת אזורים גיאוגרפיים גרמה לתופעה של תלות במספר המקומות הפנויים בתוכניות ולבקשות להוספת תלמידים מעבר לאלה שנכללו באחוזונים המוגדרים של המחוננים.
3. מהספרות בנושא עולה כי ביישובים רבים, בפרט ביישובים קטנים ורחוקים מהמרכז, לא היה אפשר לפתוח כיתת מחוננים או מרכז העשרה למחוננים, בשל המספר הקטן של ילדים בכלל, ועקב זאת מספר קטן של ילדים באחוזון העליון בפרט. במקרים שבהם לא הייתה אפשרות לצרף ילדים מרשויות מקומיות אחרות, או שמספר הילדים שהיה אפשר לצרף מרשויות כאלה עדיין היה קטן מדי, נפתחה כיתת העשרה למחוננים, שהשתתפו בה גם ילדים מאחוזונים נמוכים יותר, לפעמים עד אחוזון 95.⁵⁰
3. מספר התלמידים המאותרים שנכנסים לתוכניות המחוננים הוא גם תלוי תקציב. בשל כך הלך והצטמצם סף הקבלה באזורים מסוימים, כמו מרכז הארץ, שבהם מספר גדול יותר של תלמידים חזקים מאשר באזורים אחרים. משום כך נותרו מחוץ לתוכנית באזורים האלה חלק מהתלמידים החזקים, שלכאורה נמצאו בטווח הגדרת המחוננות הארצי (והבין-לאומי).

⁵⁰ חנה דויד, "הילד המחונן ובית-הספר", פסיכולוגיה עברית, 2014, עמ' 7-8.

מספרות בנושא עולה כי בשל ה"הגדרה המקומית" של מחוננים, ביישובים שבהם מתגוררות משפחות רבות משכבות סוציו-אקונומיות גבוהות, ובעיקר בעלי השכלה גבוהה ועיסוקים שנחשבים יוקרתיים, ילד שאובחן במבחן אינטליגנציה (IQ) בציון של 140 נקודות עלול היה שלא להיכנס להגדרה של מחונן ביישובו רק מפני שלא נכנס לאחוזון העליון של התלמידים עם הציונים הגבוהים ביותר כי באותו יישוב יהיה שיעור גבוה יותר של ילדים עם ציונים גבוהים משלו במבחן ה-IQ.⁵¹

בשל המצב שנוצר הוחלט במשרד החינוך בשנת 2014 לשנות את אופן חישוב האחוזונים העליונים: בהתייעצות עם גורמים בלשכה המשפטית של משרד החינוך, ועם חברי ועדת ההיגוי העליונה של האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים בראשות פרופ' ברוך נבו (שכאמור היה יו"ר ועדת ההיגוי לקידום החינוך למחוננים בישראל, שהגישה למשרד החינוך את דוח המסקנות שלה בשנת 2004) ועם גורמי מקצוע נוספים, האמונים על נושא הסטטיסטיקה, הוחלט במשרד החינוך לעבור לרף קבלה אחיד וארצי, ולאפשר ספי קבלה שוויוניים לכל הקבוצות.⁵²

ציון כי ועדת נבו, בדוח שלה משנת 2004, התייחסה לסוגיית הפיזור של תלמידים מחוננים ברחבי הארץ ולאופן חישוב האחוזונים העליונים של התלמידים שהשתתפו במבחני האיתור, וציינה כי "מאגר הכישרונות אינו מתפזר באופן אחיד בכל הערים ובכל בתי-הספר בישראל" [ההדגשה לא במקור].⁵³ על פי הוועדה, הגדרה אחידה, כלל ארצית, של מחוננות עלולה לגרום לכך שביישובים או באזורים גיאוגרפיים מסוימים ימצאו מעט מאוד – או הרבה מאוד – מחוננים. הוועדה המליצה לנקוט מדיניות מעורבת בהגדרת תלמידים מחוננים ומצטיינים: מצטיינים יוגדרו באופן מקומי – מצטייני בית-הספר או מצטייני יישוב – ומחוננים יוגדרו באופן ארצי.

לפיכך, מאז שנת 2014 בחירת התלמידים מהאחוזונים העליונים לתוכניות המחוננים נעשית מרשימה ארצית אחת, ולא מכמה רשימות אזוריות נפרדות. נקבעו ספי קבלה ארציים אחידים לכל הנבחנים, אך דיפרנציאליים – הן בהתאם למין הנבחן, כדי ליצור קבוצות שוויוניות של בנים ובנות בתוכניות, והן בהתאם למדד הטיפוח הבית-ספרי (ראו הסבר בפרק 5.1.2), כדי ליצור שוויון הזדמנויות לילדים מרקעים סוציו-אקונומיים שונים. על פי שיטה זו, תלמיד בית-ספר עם מדד טיפוח גבוה (בית-ספר חלש יותר) יקבל סף קבלה אחוזי מקל – סף הקבלה הנמוך ביותר שמשמשים בו באגף המחוננים והמצטיינים כדי לאתר תלמידים מחוננים. סף קבלה מחמיר משמעו האחוזון הגבוה ביותר, ובו משתמשים לאיתור מחוננים מאזורים "חזקים" יותר, כלומר לתלמידים מבתי-ספר עם מדד טיפוח נמוך. דהיינו: מהרשימה הארצית של התלמידים מבתי-הספר השייכים למדד הטיפוח גבוה (בתי-ספר חלשים) ייבחרו 4.5%–5% מהתלמידים בעלי ההישגים הגבוהים ביותר במבחנים לאיתור מחוננים; מהרשימה הארצית של

⁵¹ חנה דויד, "הילד המחונן ובית-הספר", פסיכולוגיה עברית, 2014, עמ' 7-8.

⁵² בהקשר זה מציינים באגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים במשרד החינוך כי עד שנת 2016 ליווה פרופ' נבו את האגף. שיטת החישוב של האחוזונים העליונים של המחוננים נבדקה מדי שנה. בשנת 2017 מיסד האגף צוות רחב יותר של מומחים בתחום המבחנים הפסיכומטריים, ובהם פרופ' אייל גמליאל, ד"ר יואב כהן, ד"ר סול פיינ, ד"ר עינת נוטע קורן, בשיתוף עם ראמ"ה, וכולם למדו את השיטה ותמכו בשינוי. המקור: מנחם נדלר, מנהל האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים, המינהל הפדגוגי, משרד החינוך, דוא"ל, 20 ביוני 2017.

⁵³ דוח ועדת ההיגוי לקידום החינוך למחוננים בישראל בראשות פרופ' ברוך נבו, משרד החינוך והתרבות, יולי 2014.

התלמידים מבתי-הספר השייכים למדד הטיפוח בינוני ייבחרו לתוכניות למחוננים 1.5%–3% העליונים, ומהרשימה הארצית של התלמידים מבתי-הספר השייכים למדד הטיפוח הנמוך ביותר (בתי-הספר החזקים ביותר) ייבחרו לתוכניות למחוננים עד 1.5% העליונים בלבד.⁵⁴

לשאלת מרכז המחקר והמידע של הכנסת אם משרד החינוך בחן את יעילות השיטה החדשה, נמסר כי עד שנת 2016 השיטה נבחנה בהובלת פרופ' ברוך נבו. בשנת 2017 האגף הקים צוות רחב של מומחים בתחום המבחנים הפסיכומטריים, בשיתוף ראמ"ה, וכולם למדו את השיטה ומצאו אותה נכונה.⁵⁵

לטענת משרד החינוך, בשיטת חישוב החדשה בוטלה ההשפעה של גודל האזורים על מספר התלמידים הנבחרים בהם, וכיום אין תלמיד שהגיע לסף העליון שהמשרד קבע ולא נכנס לתוכנית, ללא תלות במספר המקומות.⁵⁶ השיטה החדשה פועלת כבר שלוש שנים (משנת האיתור 2014), והשנה (2017) נעשה האיתור בשיטה זו בפעם הרביעית, לקראת שנת הלימודים הבאה (תשע"ח). לדברי האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים, המדיניות המוצהרת של האגף ליצור שוויון הזדמנויות ולאפשר איתור תלמידים מחוננים ומצטיינים מכלל הישובים ניתנת לזיהוי דרך הנתונים המספריים מדי שנה. השיטה החדשה משרתת את היעדים שלשמש הופעלה, ובהם, כאמור, מדיניות האגף ליצור שוויון הזדמנויות בין כלל התלמידים בהליך האיתור.⁵⁷

על פי האגף, בכל שנה יש תנודות מסוימות במספר המאותרים בכל אזור, אך ברוב המקומות ניכרת עלייה באיתור. את העלייה במספר המאותרים אפשר לראות במיוחד באזורים שלפני השינוי בשיטה נפגעו בסף הקבלה המחמיר-מאוד שנקבע להם כדי לשמור על מכסות שאושרו מבחינת התקציב ברמה הארצית.⁵⁸ עם זה, מהמידע שהתקבל מכמה מנהלי מרכזים להעשרת מחוננים ומצטיינים עולה כי לאחר השינוי בשיטת החישוב הצטמצם מספר התלמידים המחוננים המאותרים באזורים וביישובים מסוימים.⁵⁹ אומנם נמסר גם שהשנה השתנה המצב לטובה, עקב הוספת מכסות למסגרות למחוננים, אשר אפשרה להגדיל את שיעור המאותרים לתוכניות הטיפוח וכתוצאה מכך גדל מספר התלמידים מיישובים בהם התרחשה ירידה בשנים הקודמות.

כאמור, במגזר היהודי ובמגזר הלא-יהודי מתקיים אותו תהליך בחינות, אך התלמידים נבחרים במבחנים שונים. גם מבחינת חישוב תוצאות המבחנים, התלמידים מכל אחד משני המגזרים, היהודי והערבי,

---

⁵⁴ אלן קשטכר, אחראית תחום איתור, האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים, המינהל הפדגוגי, משרד החינוך, שיחת טלפון, 5 ביולי 2017.

⁵⁵ ראו לעיל הערת שוליים 52.

⁵⁶ מנחם נדלר, מכתב, 5 ביוני 2017.

⁵⁷ מנחם נדלר, דוא"ל, 20 ביוני 2017.

⁵⁸ שם.

⁵⁹ שרון אדטו, מנהלת המרכז למחוננים ולמצטיינים בקריית מלאכי; אלון לוי, מנהל מרכז דגניה א', צמח; עמליה סמולניק, מנהלת המרכז בקריית אתא, שיחות טלפון, יוני 2017; מנחל מרכז מרום, יהוד-מונוסון, דוא"ל, 2 ביולי 2017; נילי גל-ים, מנהלת מרכז מדע ודעת למחוננים ומצטיינים בשלומי, דוא"ל, 29 ביוני 2017; רחל ארזי, מנהלת מרכז ההעשרה למחוננים בלוד, דוא"ל, 3 ביולי 2017.

נחשבים קבוצת התייחסות עצמאית ונפרדת: סף הקבלה בכל קבוצה נקבע על פי גודל השנתון של המגזר ועל פי מספר התלמידים שנבחנו בשלב ב' מכלל תלמידי אותו מגזר בלבד.⁶⁰

על פי משרד החינוך, עד שנת האיתור הנוכחית (2017) נעשה החישוב של האחוזונים העליונים של התלמידים המחוננים במגזר הערבי מרשימות אזוריות. בשנת האיתור הנוכחית התחילו במשרד החינוך ליישם את שיטת חישוב האחוזונים של המחוננים לתוכניות לפי השיטה המקובלת במגזר היהודי, כלומר מהרשימה הארצית.⁶¹ נתונים אלו לא עודכנו עדיין באופן מלא במערכות משרד החינוך ולא יוצגו במסמך הנוכחי. להלן יוצגו הנתונים על התלמידים המחוננים המאותרים, בחלוקה לחינוך עברי ולחינוך ערבי.

5.1 תלמידים מחוננים המאותרים בחינוך העברי

5.1.1 תלמידים מחוננים המאותרים בחינוך העברי לפני ואחרי השינוי בשיטת החישוב לפי ספי קבלה

על פי נתוני האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים במשרד החינוך, מספר התלמידים המאותרים כמחוננים מדי שנה גדל משנת 2011 עד שנת 2016: בשנת 2011 אותרו 1,683 תלמידים מחוננים, לעומת 2,058 בשנת 2016 – עלייה של כ-22%.⁶² יצוין כי באופן כללי, מספר התלמידים בחינוך העברי בבת-הספר היסודיים בשנת 2016 (שנת הלימודים תשע"ו) גדל בהשוואה לשנת 2011 (שנת הלימודים תשע"א) בכ-23%.⁶³

---

⁶⁰ מנחם נדלר, מנהל האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים, המינהל הפדגוגי, משרד החינוך, מכתב, 5 ביוני 2017, ודוא"ל, 20 ביוני 2017.

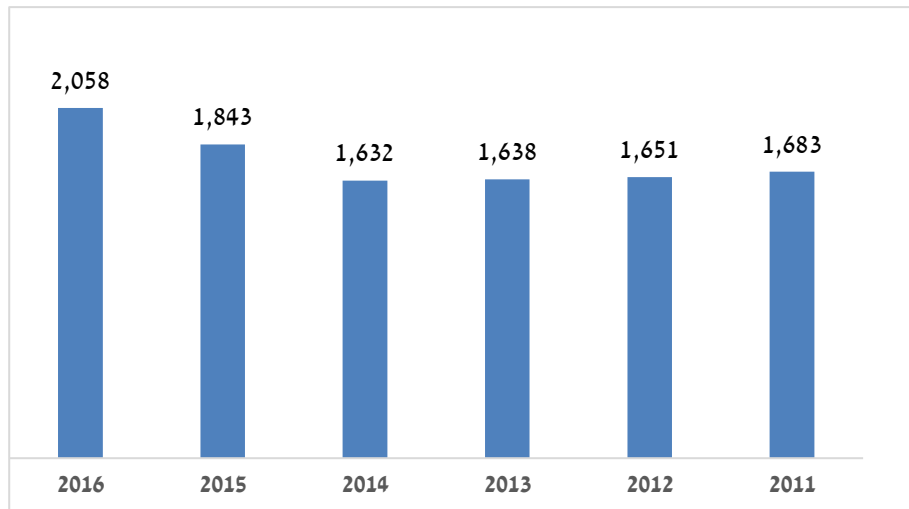
⁶¹ אלין קשטכר, אחראית תחום איתור, האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים, המינהל הפדגוגי, משרד החינוך, שיחת טלפון, 5 ביולי 2017.

⁶² מנחם נדלר, מנהל האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים, המינהל הפדגוגי, משרד החינוך, דוא"ל, 28 ביוני 2017.
⁶³ על פי מערכת הנתונים של משרד החינוך, "במבט רחב", בשנת 2011 (שנת הלימודים תשע"א) למדו במערכת החינוך – בחינוך העברי, בבת-הספר היסודיים, 593,009 תלמידים; בשנת 2016 (שנת הלימודים תשע"א) למדו באותם מוסדות חינוך 729,469 תלמידים – גידול של כ-23%.

מקור הנתונים: [במבט רחב, מספרים על החינוך, משרד החינוך](#), כניסה: 8 באוגוסט 2017.

תרשים 1: מספר התלמידים המאותרים כמחוננים בשנים 2011–2016
(ללא תלמידים שהגישו ערעורים ונבחנו פעם נוספת)

כדי לבדוק את הטענות של הגורמים שצוינו לעיל ביקש מרכז המחקר והמידע של הכנסת ממשד החינוך נתונים על מספר המחוננים שאותרו בכל שנה בשש השנים האחרונות (2011–2016): שלוש שנים שלפני שינוי שיטת החישוב [2011–2013] ושלוש שנים לאחר השינוי בשיטת החישוב [2014–2016]), בפילוח לפי יישוב.

מהאגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים התקבלו נתונים על תלמידים שאותרו במבחני האיתור במכון סאלד. פילוח התלמידים לפי יישוב מתבסס על רישומי מכון סאלד. לגבי שנת האיתור 2013 התקבלו נתונים חלקיים בלבד, לכן הם לא יוצגו במסמך בשלב זה.

לא התקבלו נתונים מדויקים על מספר התלמידים שאותרו ביישובים שאותרו בהם חמישה תלמידים מחוננים או פחות. לפי משרד החינוך, נתונים אלו הם בבחינת מידע מזהה, והמשרד אינו רואה אפשרות להעבירם לגורמים בכנסת.⁶⁴ נתונים מלאים התקבלו רק על 26 רשויות מקומיות שבהן אותרו באופן עקבי יותר מחמישה תלמידים מחוננים מדי שנה בשנים שנבדקו. את הנתונים הללו נציג בהמשך הפרק. בשל כך, ומסיבות נוספות, שיפורטו להלן, אין אפשרות לערוך על בסיס הנתונים שבידינו מבחנים סטטיסטיים המאפשרים לקבוע אם השינויים ברמת הייצוג של התלמידים המחוננים ביישובים שונים הם תוצאה של שינוי בשיטת החישוב, ואם כן, מה מידת ההשפעה של השינוי.

מעבר לעובדה שהנתונים החלקיים שהתקבלו ממשד החינוך אינם מאפשרים לנו להגיע לקביעה סטטיסטית ברורה ומהימנה בנושא הנדון, יש עוד כמה סיבות לכך, ובהן:

⁶⁴ מנחם נדלר, דוא"ל, 5 ביולי 2017.

- כאמור, מספר התלמידים המאותרים שמתקבלים לתוכניות המחווננים תלוי גם בתקציב ובמספר המכסות במסגרות/בתוכניות למחווננים.
- בכל שנה נבדקים תלמידים שונים, בעלי מאפיינים אינדיבידואליים שונים, ולכן אפשר שהסיבה לחלק מהשינויים היא מספר משתנה של מחווננים משנתון לשנתון באופן טבעי.
- ייתכן גם שמספר התלמידים המחווננים משתנה במקרים שבהם בשנתון אחד היו יותר הורים שאינם מעוניינים שילדיהם ישתתפו במבחני איתור מאשר בשנתון אחר, או במקרים שבהם נבנו שכונות חדשות והמספר הכללי של תלמידים ביישובים אלו גדל, **כלומר יש עוד משתנים רבים שצריך להביא בחשבון בניתוח מסוג זה, שלא יכולנו להשיגם.**
- מדובר במספרים קטנים, שאי-אפשר להסביר על בסיסם מגמות בתנועות תלמידים בין השנים ברמת מהימנות גבוהה.
- נזכיר כי בשנים שנבדקו לא השתתפו כל היישובים בארץ בהליך האיתור. לדוגמה, כמה יישובים בדואיים במחוז הדרום לא השתתפו. לפי משרד החינוך, רק בשנת הלימודים תשע"ז השתתפו בהליך האיתור כל היישובים בארץ,⁶⁵ אך לא התקבלו נתונים מלאים על תוצאות האיתור בשנה זאת, והוחלט שלא להכניסם לניתוח.
- בטבלה שלהלן נציג רשימה של 26 רשויות ואת המספר והמספר הממוצע של התלמידים המחווננים שאותרו בהן בשנים שלפני השינוי בשיטת החישוב של שיעורי המחווננים מכלל הנבחנים (2011-2012) ובשלוש השנים שלאחר השינוי (2014-2016), וכן את ההפרש בין הממוצעים, אשר יצביע על הירידה או העלייה במספר הממוצע של מחווננים שאותרו ברשויות הנסקרות בשנים שנבדקו. בטבלה יוצגו מספרי התלמידים, ללא שיעוריהם (באחוזים) בכלל המאותרים באותן שנים. השיעורים יוצגו בהמשך הפרק.

⁶⁵ מנחם נדלר, מנהל האגף לתלמידים מחווננים ומצטיינים, המינהל הפדגוגי, משרד החינוך, מכתב, 5 ביוני 2017; דוא"ל, 20 ביוני 2017.

טבלה 4: מספר התלמידים שאותרו כמחוננים ברשויות מקומיות נבחרות בשנים 2016–2011								
הפרש	השנים שלאחר השינוי				השנים שלפני השינוי			הרשות
	ממוצע בשנים 2017–2014	2016	2015	2014	ממוצע בשנים 2012-2011	2012	2011	
59	113	138	117	85	54	52	56	תל אביב
29	113	124	110	106	84	81	87	ירושלים
25	61	64	67	51	36	30	42	חיפה
18	38	36	47	32	20	21	19	הרצליה
17	62	83	63	39	45	55	34	פתח תקווה
15	38	44	42	28	23	18	28	באר שבע
9	28	31	30	23	19	18	20	גבעתיים
8	41	50	34	38	33	29	36	רחובות
7	21	27	24	13	14	16	12	גבעת שמואל
4	11	10	13	10	7	8	6	גדרה
2	35	37	33	35	33	33	32	הוד השרון
2	30	31	37	23	28	27	29	חולון
2	51	52	46	56	49	47	51	מודיעין
0	10	14	8	8	10	9	10	יבנה
- 1	17	24	19	8	18	18	17	אילת
- 1	34	35	33	34	35	31	39	רמת גן
- 2	22	24	19	22	24	25	23	אשקלון
- 2	8	6	9	8	10	6	14	בנימינה
-2	10	8	8	13	12	12	11	בית שמש
-2	13	11	19	10	16	14	17	נהריה
-3	33	32	36	31	36	33	38	נתניה
-4	9	8	6	13	13	11	15	שוהם
-5	33	35	31	33	38	37	39	אשדוד
- 11	25	22	23	30	36	37	34	רעננה
- 17	40	47	38	36	57	53	60	ראשון לציון
- 18	9	9	11	6	27	18	36	חדרה

כאמור, בטבלה הוצגו נתונים מ-26 רשויות שעליהן התקבלו נתונים מלאים על כל השנים שנבדקו. נדגיש כי הוספת נתונים על רשויות או יישובים נוספים עשויה לשנות את התמונה שמוצגת בטבלה, ועם זאת, מהנתונים עולים כמה ממצאים:

- בחלק מהרשויות נצפית ירידה במספר הממוצע של המחוננים שאותרו בשלוש השנים שלאחר שינוי השיטה (2016–2014) מהממוצע בשנים שקדמו לשינוי (2012-2011). הבולטות בהן: ראשון לציון, חדרה ורעננה. נזכיר כי בשנים 2016-2015 הייתה עלייה במספר הכולל של תלמידים שאותרו כמחוננים.
- ברוב הרשויות (14 מ-26) לא נצפית ירידה; בחלק גדול מהרשויות שהייתה בהן ירידה, מדובר בירידה לא משמעותית: מתלמיד יחיד עד חמישה תלמידים בממוצע בכמה שנים שנבדקו (בתשע מ-12 רשויות).
- אשר לרשויות שחל בהן גידול במספר התלמידים המחוננים המאותרים בשנים שלאחר השינוי, הבולטות ביותר בהן היא תל אביב – יפו, ובה ניכרת העלייה המשמעותית ביותר במספר המחוננים המאותרים בהשוואה לשאר הרשויות שבהן גדל מספר המחוננים המאותרים. עם זה חשוב לציין כי לפי האגף

לתלמידים מחוננים ומצטיינים במשרד החינוך, הסיבה לשינוי היא בפתיחת מרכז העשרה חדש למחוננים ולמצטיינים בעיר.⁶⁶

בהמשך לנתונים שהוצגו לעיל, להלן נתונים על השינוי בשיעור התלמידים שאותרו כמחוננים ברשויות (שבהן היה שינוי בולט ביותר) בכלל התלמידים שאותרו בארץ בשנים שנבדקו.

הפרש שלילי בין השיעורים מסמל ירידה בשיעור התלמידים שאותרו כמחוננים בשנים 2014–2016 בהשוואה לשנים 2011–2012; **הפרש חיובי בין השיעורים מסמל עלייה** בשיעור התלמידים שאותרו כמחוננים בין שתי התקופות. הנתונים חושבו על בסיס ממוצעי התלמידים שאותרו בשנים 2011–2012 ובשנים 2014–2016.

טבלה 5: שיעור השינוי בייצוג התלמידים שאותרו כמחוננים לפי רשויות נבחרות בשנים 2011–2016⁶⁷			
הפרש בין השיעורים	שיעור התלמידים שאותרו ברשות מכלל התלמידים שאותרו ממוצע רב-שנתי 2014–2016 (ממוצע- מספר התלמידים)	שיעור התלמידים שאותרו מכלל התלמידים שאותרו ממוצע רב-שנתי 2011–2012 (ממוצע- מספר התלמידים)	הרשות
יישובים שבהם חלה ירידה בשיעור התלמידים המאותרים			
-1.2	2.2% (40)	3.4% (57)	ראשון לציון
-1.1	0.5% (9)	1.6% (27)	חדרה
-0.7	1.4% (25)	2.1% (36)	רעננה
-0.5	1.8% (33)	2.3% (38)	אשדוד
יישובים שחלה בהם עלייה בשיעור התלמידים המאותרים			
2.9	6.1% (113)	3.2% (54)	תל אביב – יפו*
1.1	6.1% (113)	5.0% (84)	ירושלים
1.1	3.3% (61)	2.2% (36)	חיפה
0.9	2.1% (38)	1.2% (20)	הרצליה
0.7	3.3% (62)	2.7% (45)	פתח תקווה

בשל הקושי בשימוש בנתונים על איתור מחוננים לפי יישוב שהוצג לעיל, בדקנו גם את השינוי בשיעור התלמידים המחוננים המאותרים לפי השתייכות לכיתות או למרכזי העשרה אזוריים ועל-אזוריים למחוננים. כאמור, בכיתות ובמרכזי העשרה על-אזוריים לומדים תלמידים מחוננים מכמה יישובים באזור מסוים. ממשרד החינוך התקבלו נתונים על המחוננים המאותרים בפילוח לפי כיתות/ מרכזי העשרה

⁶⁶ אליון קשטכר, אחראית תחום איתור, האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים, המינהל הפדגוגי, משרד החינוך, שיחת טלפון, 10 ביולי 2017.

⁶⁷ מנחם נדלר, מנהל האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים, המינהל הפדגוגי, משרד החינוך, מכתב, 5 ביוני 2017; דוא"ל, 20 ביוני 2017; דוא"ל, 28 ביוני 2017.

הכנסת

מרכז המחקר והמידע

בשנים 2011–2017 (נתוני שנת 2017 עדיין לא היו סופיים ולכן לא הוכנסו לניתוח).⁶⁸ יצוין כי גם נתונים אלו אינם מלאים ואינם רשומים באופן אחיד וברור לאורך השנים שנבדקו. בשל כך, מ-57 מרכזים שפועלים כיום בארץ הוכנסו לניתוח 41 מרכזים.

בבדיקת הנתונים עלו כמה מרכזים שחלה בהם ירידה בשיעור הממוצע של התלמידים שאותרו כמחוננים בשנים 2014–2016 מכלל התלמידים שאותרו ושובצו למרכזי העשרה בשנים אלו⁶⁹ בהשוואה לשנים 2011–2013 :

- המרכז למחוננים בראשון לציון: ממוצע שיעור התלמידים במרכז זה מכלל התלמידים במרכזים שנבדקו ירד מ-3.0% בשנים 2011–2013 ל-2.0% בשנים 2014–2016;

- מרכז עמק הירדן (המיועד לתלמידים מאפיקים, בית שאן, גינוסר, דגניה א', טבריה, כינרת (קבוצה), כדורי, נצרת עילית, עפולה ועוד) ומרכז תל חי (המיועד לתלמידים מחצור הגלילית, כפר בלום, מטולה, כפר גלעדי, סאסא, עמיר, צפת, קצרין, קריית שמונה, ראש פינה ועוד): ירידה של כ-0.7 נקודות האחוז בכל אחד מהמרכזים.

נתונים מפורטים מוצגים בנספח למסמך זה.

להשלמת התמונה החלקית שעלתה מהניתוח הכמותי פנינו באמצעות רשימת תפוצה לכל אחד מהמנהלים של 57 מרכזי העשרה למחוננים ולמצטיינים ברחבי הארץ. השיבו על פנייתנו מנהלים של 12 מרכזים.⁷⁰

המנהלים נשאלו אם השינוי בשיטת החישוב השפיע על מידת הייצוג של תלמידים מיישובים שונים (מבחינת גודל היישוב, הרמה הסוציו-אקונומית שלו, המגזר ועוד) שתלמידים מהם לומדים במרכז. מהתשובות של כמה ממנהלי המרכזים בחינוך העברי עולה כי בשנים הראשונות שלאחר השינוי בחישוב תוצאות מבחני האיתור חלה ירידה במספר התלמידים מיישובים מסוימים. עם זאת, כפי שצוין לעיל, בשנת 2017 חזר וגדל מספר התלמידים המאותרים במרכזים שבניהולם, והם סבורים שסיבת השינוי הייתה העלאת סף הקבלה הארצי והרחבת שיעור הזכאים להתקבל לתוכניות עד 71.3% מנהלי המרכזים ציינו בפנינו מספר סוגיות נוספות בנושא מחוננים אשר יוצגו בהמשך המסמך (פרק 6).

גוף נוסף שפנינו אליו כדי לבדוק אם חל שינוי כלשהו בשטח בעקבות שינוי שיטת החישוב ואם התקבלו דיווחים או תלונות מהורים או ממוסדות חינוך בהקשר זה הוא **פורום ועדי ההורים הארצי**. מגוף זה נמסר כי בשנים אחרונות לא התקבלו תלונות בנושא, וכי הפורום תומך בשינוי ובמעבר לשיטת החישוב החדשה, אשר, לדברי נציגת הפורום המלווה את נושא המחוננים, מאפשרת את הכנסת כל התלמידים המחוננים

---

⁶⁸ מנחם נדלר, מנהל האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים, המינהל הפדגוגי, משרד החינוך, דוא"ל, 28 ביוני 2017.
⁶⁹ בנתונים על כלל התלמידים המחוננים שאותרו בפילוח לפי מרכזי העשרה נכללים גם תלמידים שערערו על תוצאות המבחנים שלהם ונבחנו פעמים נוספות.

⁷⁰ בסוף יוני ובתחילת יולי 2017 התקבלו בדוא"ל תשע תשובות, מהמרכזים האלה: אעבלין, חורה, לוד, **ריינה**, הרי יהודה, יהוד-מונוסון, רמלה, רמת השרון ושלומי, ונערכו שלוש שיחות טלפון עם מנהלי המרכזים בקריית אתא, בקריית מלאכי ובדגניה.

⁷¹ שרון אדטו, מנהלת המרכז למחוננים ולמצטיינים בקריית מלאכי; אלון לוי, מנהל מרכז דגניה א', צמח; עמליה סמולניק, מנהלת המרכז בקריית אתא, שיחות טלפון, יוני 2017; מנהל מרכז מרום, יהוד-מונוסון, דוא"ל, 2 ביולי 2017; נילי גל-ים, מנהלת מרכז מדע ודעת למחוננים ומצטיינים בשלומי, דוא"ל, 29 ביוני 2017.

שבאחוזונים הגבוהים ביותר של הרשימה. עם זאת סבורים בפורום כי יש לאפשר לכמה שיותר תלמידים מיישובים קטנים וחלשים להשתתף בתוכניות ההעשרה למחוננים ולמצטיינים, באמצעות הרחבת המסגרות לטיפול מחוננים ומצטיינים, הוספת מכסות חדשות והוספת תקציבים לתחום. בפורום סבורים כי הגדלת האחוזונים של מחוננים ומצטיינים מעבר להגדרות המקובלות לא תגרע מרמת הכישורים של התלמידים מהאחוזונים העליונים ביותר אלא תגרום למחוננים מהאחוזונים הנמוכים יותר להגיע לרמת הישגים גבוהה יותר.⁷²

5.1.2 תלמידים מחוננים המאותרים בחינוך העברי לפי מדד הטיפוח הבית-ספרי ולפי מין

כדי לאמת את המידע שנמסר ממשד החינוך על קביעת ספי קבלה ארציים דיפרנציאליים, ביקש מרכז המחקר והמידע של הכנסת ממשד החינוך להציג נתונים על מספר התלמידים שנבחנו ואותרו לתוכניות המחוננים בפילוח לפי מדד הטיפוח הבית-ספרי ולפי מין.

יצוין כי **מדד הטיפוח** מחושב לכל תלמיד לפי שלב חינוך, ועל ידי כך נוצר "ציון" לכל ילד. ציוני מדד הטיפוח יוצרים רצף שאותו מחלקים לעשר קטגוריות שוות שכיחות (עשירונים), מהנמוכה ביותר (עשירון 1 – אוכלוסייה חזקה שאינה זקוקה לטיפוח נוסף) לגבוהה ביותר (עשירון 10 – אוכלוסייה חלשה הזקוקה ביותר לטיפוח נוסף). **ערך המדד של בית-ספר הוא ממוצע העשירונים של התלמידים הלומדים בו.**⁷³

יודגש כי הנתונים שלהלן מפולחים לפי שלוש קטגוריות בלבד של מדד הטיפוח הבית-ספרי, בשל הקיבוץ שעשה משרד החינוך בעשר הקטגוריות המקוריות של המדד. על פי קיבוץ זה, בקטגוריה הראשונה נכללים בתי-ספר עם מדד טיפוח 1–3.50; בקטגוריה השנייה נכללים בתי-ספר עם מדד טיפוח 3.51–6.99, ובקטגוריה השלישית נכללים בתי-ספר עם מדד טיפוח 7–10. בראש הטבלה יוצגו נתונים כלליים על מספר התלמידים שלומדים בבתי-ספר יסודיים בכל אחד משלושת מדדי הטיפוח הבית-ספרי ואת שיעורם בכלל התלמידים בחינוך היסודי.

⁷² לורן פוריס, אחראית תחום מחוננים, פורום ועדי הורים ארצי, פגישה, 4 ביולי 2017.

⁷³ ערך המדד ברשות, ביישוב או בשכונה הוא ממוצע העשירונים של התלמידים הגרים בכל אחד מהם. המקור: [משרד החינוך](#), [המדען הראשי, מדד הטיפוח](#), כניסה: יוני 2017.

טבלה 6: התלמידים שנבחנו בשלב ב' של המבחנים לאיתור מחוננים ומצטיינים ואותרו כמתאימים לתוכניות מחוננים בחינוך העברי בפילוח לפי מדד הטיפוח הבית-ספרי (1- בתי-הספר החזקים ביותר, 3- בתי-הספר החלשים ביותר) שנות איתור 2015 ו-2016 ⁷⁴				
סך הכול	מדד הטיפוח הבית-ספרי			
	מדד טיפוח 3	מדד טיפוח 2	מדד טיפוח 1	
509,193 (100%)	55,436 (10.9%)	240,337 (47.2%)	213,420 (41.9%)	כלל התלמידים בחינוך היסודי העברי ⁷⁵
2015				
12,522 (100%)	1,093 (8.7%)	5,753 (45.9%)	5,676 (45.4%)	התלמידים שנבחנו במבחני שלב ב' (ושיעורם בכלל הנבחנים)
1,773 (100%)	103 (5.8%)	740 (41.7%)	930 (52.5%)	התלמידים שאותרו כמחוננים במבחני שלב ב' (ושיעורם בכלל המאותרים)
2016				
13,385 (100%)	1,175 (8.8%)	6,102 (45.6%)	6,108 (45.6%)	התלמידים שנבחנו במבחני שלב ב' (ושיעורם בכלל הנבחנים)
1,964 (100%)	122 (6.2%)	861 (43.8%)	981 (49.9%)	התלמידים שאותרו כמחוננים במבחני שלב ב' (ושיעורם בכלל המאותרים)

לפי הנתונים:

- בשנים שנבדקו נמצא מספר קטן של תלמידים שנבחנו במבחני שלב ב' ואותרו כמחוננים מבתי-ספר השייכים למדד הטיפוח 3 (בתי-הספר חלשים), יחסית למספר התלמידים מבתי-הספר השייכים למדדי הטיפוח הנמוכים יותר (בתי-הספר בינוניים וחזקים).
  - ההסבר לפערים אלו הוא בכך שבאופן כללי מספרם ושיעורם של בתי-הספר השייכים למדד הטיפוח 3 בחינוך העברי הממלכתי והממלכתי-דתי ומספרם ושיעורם של התלמידים שלומדים בהם נמוכים בהשוואה למספר ולשיעור של בתי-הספר השייכים למדדי הטיפוח 2 ו-1 והתלמידים שלומדים בהם.
  - עם זאת, עדיין אפשר לראות ששיעור התלמידים מבתי-הספר החלשים שנבחנו במבחנים לאיתור מחוננים (כ-9% מכלל הנבחנים בשנתיים שנבדקו) ושיעור התלמידים שאותרו כמחוננים (כ-6% מכלל המאותרים באותן שנים) נמוך בהשוואה לשיעור הכללי של התלמידים הלומדים בבתי-הספר החלשים מכלל התלמידים בחינוך הממלכתי והממלכתי-דתי בחינוך העברי (כ-11%).
- בטבלה שלהלן מוצגים שיעורי התלמידים שאותרו כמחוננים בכלל הנבחנים במבחני איתור מחוננים בפילוח לפי מדד הטיפוח בית-ספרי (1- בתי-הספר החזקים ביותר, 3- בתי-הספר החלשים ביותר).

⁷⁴ מנחם נדלר, מנהל האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים, המינהל הפדגוגי, משרד החינוך, דוא"ל, 11 ו-28 ביוני 2017.
⁷⁵ ד"ר חיים גת, מנהל מערכות מידע – אחראי נושא סטטיסטיקה ומחקר, מינהל תקשוב טכנולוגיה ומערכות מידע, משרד החינוך, דוא"ל, 11 ביולי 2017.

טבלה 7: שיעור התלמידים שאותרו כמחוננים בכלל הנבחנים במבחני האיתור בפילוח לפי מדד הטיפוח הבית-ספרי שנות איתור 2015 ו-2016 ⁷⁶				
סך הכול	מדד הטיפוח הבית-ספרי			
	מדד טיפוח 3	מדד טיפוח 2	מדד טיפוח 1	
2015				
12,522	1,093	5,753	5,676	התלמידים שנבחנו במבחני שלב ב'
1,773	103	740	930	התלמידים שאותרו כמחוננים
14.2%	9.4%	12.9%	16.4%	שיעור התלמידים המאותרים בכלל הנבחנים
2016				
13,385	1,175	6,102	6,108	התלמידים שנבחנו במבחני שלב ב'
1,964	122	861	981	התלמידים שאותרו כמחוננים
14.7%	10.4%	14.1%	16.1%	שיעור התלמידים המאותרים בכלל הנבחנים

לפי הטבלה, שיעורי התלמידים מבתי-הספר החלשים שאותרו כמחוננים מכלל התלמידים מבתי-הספר החלשים שנבחנו במבחני האיתור נמוכים בהשוואה לשיעורי התלמידים מבתי-הספר החזקים שאותרו כמחוננים מכלל התלמידים מבתי-הספר החזקים שניגשו למבחני האיתור: בשנת 2015 – 9.4% לעומת 16.4% ו-12.9% בהתאמה, ובשנת 2016 – 10.4% לעומת 16.1% ו-14.1% בהתאמה. בהקשר של נתון זה נמסר משרד החינוך כי לתלמידים מבתי-הספר החלשים יותר חושב סף הקבלה עד לאחוזון ה-4.5. לא יתאפשר לרדת מתחת לאחוזון זה כדי לא ליצור פערים גדולים מזי בספי הקבלה, וכדי לשמור על הגדרת המחוננות המקובלת.⁷⁷

אף שמשרד החינוך קבע ספי קבלה דיפרנציאליים, שבהם מקלים בסף הקבלה על תלמידים מבתי-ספר חלשים יותר, עדיין ניכרים פערים במידת הייצוג בינם ובין התלמידים מבתי-הספר החזקים יותר בקבוצת התלמידים שאותרו כמחוננים במבחני שלב ב'.

בהקשר זה נוסיף כי מאחד ממרכזי ההעשרה במרכז הארץ נמסר כי בשנים האחרונות לא הגיעו למרכזים יותר ילדים מבתי-ספר חלשים יותר, למרות הציפייה שהדבר יקרה בעקבות השינוי.⁷⁸ עם זאת, ממרכז אחר נמסר כי אפשר שעדיין מוקדם לקבוע אם יש בשינוי השיטה תרומה לבחירה שוויונית יותר של הנבחנים, מפני שמדובר בשינוי חדש יחסית.⁷⁹

אשר להתייחסות הדיפרנציאלית בקביעת ספי הקבלה הארציים בהתאם למין הנבחן, כדי ליצור קבוצות שוויוניות של בנים ובנות בתוכניות, להלן נתונים על התלמידים המחוננים שאותרו בשנים 2015 ו-2016.

⁷⁶ מנחם נדלר, מנהל האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים, המינהל הפדגוגי, משרד החינוך, דוא"ל, 11 ו-28 ביוני 2017.

⁷⁷ מנחם נדלר, דוא"ל, 28 ביוני 2017.

⁷⁸ רחל ארזי, מנהלת מרכז ההעשרה למחוננים בלוד, דוא"ל, 3 ביולי 2017.

⁷⁹ עפרה בהרב, מנהלת בית-הספר למחוננים מרחבים, הרי יהודה, דוא"ל, 4 ביולי 2017.

יצוין כי בעבר היה שיעור הבנות בתוכניות ובכיתות הייחודיות למחוננים נמוך במידה ניכרת משיעור הבנים בתוכניות האלה. לדוגמה, בשנת 2002 היה שיעור הבנות בכיתות ייחודיות למחוננים 33% מכלל המשתתפים בלבד, ובשנת 2006 – 38.80%.

טבלה 8: התלמידים שאותרו כמתאימים לתוכניות מחוננים, בפילוח לפי מין מספרים ואחוזים				
שנות איתור 2015 ו-2016 ⁸¹				
בנות		בנים		
50.2%	890	49.8%	883	2015
51.1%	1,003	48.9%	961	2016

לפי הטבלה יש שוויון בין המינים בקרב התלמידים שאותרו במבחני האיתור למחוננים בשנת 2015 ובשנת 2016. חיזוק לנתון זה התקבל גם מהשטח; ממרכזי ההעשרה למחוננים נמסר כי שיעור הבנות בכלל תלמידי המרכזים גדל בשנים האחרונות.⁸²

5.2 תלמידים מחוננים המאותרים בחינוך הערבי

כאמור, התלמידים מהחינוך הערבי הם קבוצת התייחסות עצמאית ונפרדת מבחינת חישוב תוצאות המבחנים לאיתור מחוננים. סף הקבלה נקבע על פי גודל השנתון של המגזר ועל פי מספר התלמידים שנבחנו בשלב ב' מקרב תלמידי המגזר בלבד.

יצוין כי עד שנת האיתור הנוכחית (2017) נעשה חישוב האחוזונים העליונים של התלמידים המחוננים במגזר הערבי מהרשימות האזוריות, כלומר בשיטה הישנה, ורק במקומות שבהם היו תוכניות מחוננים זמינות לאוכלוסייה הערבית. בשנת האיתור הנוכחית איתור תלמידים מחוננים נעשה בכל היישובים בארץ, ובמקביל החל יישום שיטת חישוב האחוזונים של המחוננים לתוכניות בחינוך הערבי לפי הרשימה הארצית.

להלן נתונים על איתור תלמידים מחוננים בחינוך הערבי בשנים 2010–2016:

טבלה 9: תלמידים שניגשו למבחני איתור מחוננים ואותרו כמחוננים בחינוך הערבי ⁸³							
2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	
4,658	4,326	4,369	4,315	6,543	4,940	4,726	מספר התלמידים שניגשו למבחני איתור שלב ב' (כיתה ג')
472	455	455	459	465	439	466	מספר התלמידים שאותרו כמחוננים
10.1%	10.5%	10.4%	10.6%	7.1%	8.9%	9.9%	שיעור בכלל הניגשים
263 (56%)	239 (53%)	248 (54%)	272 (59%)	254 (55%)	238 (54%)	247 (53%)	מהם – בנים
209 (44%)	216 (47%)	207 (46%)	187 (41%)	211 (45%)	201 (46%)	219 (47%)	מהם – בנות

⁸⁰ יובל וורגן, טיפוח תלמידים מחוננים במערכת החינוך, מרכז המחקר והמידע של הכנסת, דצמבר 2006.

⁸¹ מנחם נדלר, מנהל האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים, המינהל הפדגוגי, משרד החינוך, דוא"ל, 11 ו-28 ביוני 2017.

⁸² מנהלת בית-הספר רמ"ה למחוננים, רמת השרון, דוא"ל, 29 ביוני 2017.

⁸³ מנחם נדלר, מנהל האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים, המינהל הפדגוגי, משרד החינוך, דוא"ל, 28 ביוני 2017. לא כולל תלמידים הניגשים ומערערים.

הכנסת

מרכז המחקר והמידע

- פרט לשנת 2012, שבה הייתה עלייה ניכרת באופן לא פרופורציונלי לשנים שקדמו לה ולשנים שאחריה במספר התלמידים שניגשו למבחני האיתור, לא נצפית מגמה ברורה במספר התלמידים שניגשו למבחני שלב ב' לאיתור מחוננים בשנים שנבדקו.
- משנת 2013 ניכרת עלייה מסוימת בשיעור התלמידים שאותרו כמחוננים יחסית לשנים 2011 ו-2012: בכל אחת מהשנים 2013–2016 שיעור התלמידים שאותרו כמחוננים בחינוך הערבי היה כ-10% מכלל הנבחנים, לעומת 9%-7% בשנים 2011 ו-2012 בהתאמה.
- **לא נמצא שוויון בין שיעור הבנים לשיעור הבנות בקרב התלמידים המחוננים שאותרו במבחני האיתור**, אך שיעור הבנות לא יורד מ-45%, לאורך השנים, פרט לשנת 2013, שבה שיעור הבנות בקרב התלמידים המחוננים המאותרים היה הנמוך ביותר בשנים שנבדקו, 41%.

כאמור, מרכז המחקר והמידע של הכנסת פנה למנהלי מרכזים למחוננים ומצטיינים ברחבי הארץ. להלן כמה נקודות שהעלו מנהלי מרכזים למחוננים בחברה הערבית בנושא הנדון:

- מהמרכז למחוננים במגזר הבדואי בדרום הארץ נמסר כי בשנים האחרונות חלה ירידה ניכרת במספר התלמידים המאותרים. בשל כך בתי-ספר רבים אינם מעודדים את התלמידים לגשת למבחני איתור כלל. מצב זה גורם בין היתר לירידה במודעות האוכלוסייה לנושא המחוננות באופן כללי.
- גם מנהלי מרכזי המחוננים בלוד ובריינה ציינו כי בשנים האחרונות נצפית ירידה במספר התלמידים המאותרים כמחוננים.⁸⁴
- ממרכז המחוננים באעבלין נמסר כי בשנים האחרונות ייצוג התלמידים מיישובים שונים אינו הוגן; בחלק מהיישובים הצטמצם מספר התלמידים שמגיעים למרכז (שעב, כאוכב, בסמת טבעון – ליישוב זה אין נציגות תלמידים במרכז המחוננים כבר חמש שנים ברציפות – ואעבלין), ואילו מיישובים גדולים וחזקים יותר מגיעים יותר תלמידים (סחינין).⁸⁵
- בעיה נוספת שקיימת במגזר הערבי העלתה מנהלת מרכז מחוננים במרכז הארץ אשר קולט תלמידים הן מהחינוך העברי והן מהחינוך הערבי. לדבריה, בשל המספר הקטן של תלמידים ערבים שמתקבלים ללימודים במרכז, אין להם קבוצת השתייכות, והדבר מקשה את השתלבותם במרכז.⁸⁶
- מנהלי כמה מרכזים למחוננים בדרום ובמרכז ציינו גם את בעיית ההסעה של תלמידים מחוננים למרכזי ההעשרה;⁸⁷ מהמרכז בדרום (למגזר הבדואי) נמסר כי גם ביישובים שמיוצגים במעט תלמידים

⁸⁴ סאלח אלשנארה, מנהל מרכז המחוננים בחורה, דוא"ל, 2 ביולי 2017; סוהא בסול, מנהלת מרכז המחוננים בריינה, דוא"ל, 1 ביולי 2017; רחל ארזי, מנהלת מרכז העשרה למחוננים בלוד, דוא"ל, 3 ביולי 2017.

⁸⁵ ענאיה עואדיה, מנהלת מרכז המחוננים באעבלין, דוא"ל, 4 ביולי 2017.

⁸⁶ רחל ארזי, מנהלת מרכז העשרה למחוננים בלוד, דוא"ל, 3 ביולי 2017.

⁸⁷ שם; סאלח אלשנארה, מנהל מרכז המחוננים בחורה, דוא"ל, 2 ביולי 2017.

מחוננים מסרבים להשתתף בהסעת התלמידים למרכז, וכי מספרם הקטן-מאוד של התלמידים שמתקבלים אינו מאפשר להוריהם להיות בעלי כוח השפעה מספק.

6. סוגיות נוספות

בעיית ההסעות של תלמידים מחוננים אל מרכזי ההעשרה שהוצגה בפרק הקודם אינה ייחודית למגזר הערבי באזור הדרום. בפרק שלהלן נציג את בעיית ההסעות ביישובי הצפון ונתייחס לסוגיית התשלומים בעבור הלמידה במסגרות למחוננים.

6.1 הסעות תלמידים למסגרות למחוננים

מדיניות משרד החינוך בתחום ההסעות למסגרות למחוננים היא השתתפות במימון ההסעות של הלומדים במסגרות כאמור פעם בשבוע ובמימון ההסעות של הלומדים בהן בכל ימות השבוע בשיטת ההתחשבנות המקובלת ברשות (לפי תלמיד ו/או לפי מסלול).⁸⁸ בחוזר המנכ"ל בנושא זה אין אזכור של השתתפות משרד החינוך בהסעות תלמידים המשתתפים בתוכניות העשרה לתלמידים מצטיינים.

בהקשר לזה יצוין כי במרס 2017 פנה חבר הכנסת איציק שמולי בשאלתה ישירה לשר החינוך בנושא: הסעות תלמידים מחוננים המתגוררים ביישובים חסרי תחבורה ציבורית,⁸⁹ בעקבות פניות שהתקבלו בלשכתו על מקרים שבהם אין הסעות לתלמידים מחוננים המתגוררים ביישובים כאמור באזור הצפון, ותלמידים שהוריהם מתקשים לממן או לבצע הסעות באופן עצמאי אינם יכולים להשתתף בתוכניות למחוננים. על פי תשובת שר החינוך, במשרד החינוך הוחלט בתחילת שנת הלימודים תשע"ז כי המשרד ישתתף בעלות מסלול (הסעות מאורגנות) בעבור תלמידים העומדים בכמה קריטריונים, ובהם מגורים ביישוב מבודד, היעדר תחבורה ציבורית סדורה ולימודים שמתקיימים בימות השבוע – חמישה או שישה ימים,⁹⁰ כלומר הקריטריונים הללו אינם חלים על תלמידים מחוננים שלומדים במרכזי העשרה למחוננים יום אחד בשבוע.

6.2 תשלומי הורים על לימוד ילדיהם במסגרות למחוננים

סוגיה נוספת שנחשפה בכתיבת המסמך היא נושא התשלום בעבור השתתפות ילדים מחוננים במסגרות ייחודיות למחוננים. בחוזר מנכ"ל משרד החינוך בנושא: תלמידים מחוננים – תוכניות ייחודיות ונהלים להפעלתן וליישומן,⁹¹ שהוזכר לעיל, מוגדר בין היתר הנושא של תשלומי הורים. על פי החוזר, התוכניות הייחודיות ממומנות על ידי המדינה, הרשות וההורים; ההורים יחויבו בתשלום שנתי על בסיס רכישת שירותים מרצון, כפי שיפורסם בחוזר המנכ"ל בנושא זה. הסכומים יעודכנו מדי שנה על ידי האגף

⁸⁸ חוזר מנכ"ל תשע"ד/1(ב), [הסעות תלמידים ועובדי הוראה למוסדות חינוך רשמיים](#), 27 באוגוסט 2013.

⁸⁹ חבר הכנסת איציק שמולי, שאילתה ישירה לשר החינוך נפתלי בנט, [הסעות תלמידים מחוננים המתגוררים ביישובים חסרי תחבורה ציבורית](#), מסי' 2136, 30 במרס 2017.

⁹⁰ שר החינוך נפתלי בנט, [תשובה על שאילתה ישירה 2136](#), 20 באפריל 2017.

⁹¹ חוזר מנכ"ל משרד החינוך תשע"ז/8(ב), [תלמידים מחוננים – תוכניות ייחודיות ונהלים להפעלתן וליישומן](#), אפריל 2010.

למחוננים. החוזר קובע כי "האגף ימנה ועדת מלגות אשר תקבע את זכאותם של תלמידים הזקוקים למלגת סיוע בתשלום שכר הלימוד במסגרות הייחודיות".⁹²

בכנסת הנוכחית נשאל שר החינוך בשאלתה מהן ההצדקות לדרישת תשלום שכר לימוד בעבור לימוד בכיתת המחוננים בחינוך הממלכתי, שמשרד החינוך קבע כי תשוכן בתיכון פרטי מסוים.⁹³ מתשובת שר החינוך עולה כי שכר הלימוד לתלמיד בתיכון פרטי זה הוצג בפני ועדת החריגים הארצית של משרד החינוך, על פי חוזר מנכ"ל משרד החינוך, והוועדה אישרה את חריגת התשלום לשנת הלימודים תשע"ו. ממשרד החינוך נמסר כי שכר הלימוד לתלמיד בכיתת המחוננים בתיכון זה זהה לשכר הלימוד של כל תלמיד באותו בית-ספר ופורטו אלטרנטיבות ללימודי מחוננים באותו מחוז.⁹⁴

בהקשר לזה נציין כי חוזר מנכ"ל משרד החינוך בנושא: גביית תשלומי הורים ושכר לימוד במוסד חינוך שאינו רשמי יסודי, וגביית תשלומי הורים עבור מקצועות לימוד ברמה מוגברת, תוכנית לימודים נוספת תורנית ובמוסד חינוך ניסויי וייחודי⁹⁵ מסדיר בין היתר גביית שכר לימוד ותשלומי הורים במוסדות חינוך ייחודיים וקובע את האופן שבו אפשר לקבל אישור לכך. בחוזר מובהר מי רשאי לגבות שכר לימוד ודמי רישום, ומוגדרים שכר הלימוד, הדרכים לקבלת אישור לגביית שכר לימוד ודרכי גבייתו.

בחוזר מוזכרת במפורש סוגיית התלמידים ממשפחות מעוטות יכולת כלכלית ונקבע כי "תלמיד שנרשם והתקבל למוסד החינוך לא יידחה אם הוריו שרויים במצוקה כלכלית ואינם יכולים לעמוד בתשלומים המתחייבים".⁹⁶ על פי החוזר, ברשות מתקיים מנגנון מספק של תמיכה באמצעות מלגות שיאפשר את לימודי תלמידים שנרשמו והתקבלו למוסד החינוך אם אין הוריהם יכולים לעמוד בתשלומים המתחייבים בעבור השתתפות בתוכנית הייחודית. בחוזר מובהר שמנגנון זה הוא נוסף על מערך המלגות שמשרד החינוך מעמיד לרשות התלמידים. יצוין כי בחוזר אין אזכור מפורש של כיתות מחוננים.

6.3 קורסי הכנה פרטיים למבחני איתור מחוננים

מבחני איתור מחוננים הם תנאי הכרחי בתהליך לאיתור תלמידים מחוננים ותנאי כניסה של מחוננים לתוכניות הטיפול. בשנים האחרונות התפתח תחום ההכנה למבחנים אלו בקורסי הכנה שונים. כפי הנראה, הביקוש לקורסים כאלה גדל בשל הלחץ ורצון ההורים לעשות את מיטב יכולתם כדי להבטיח את מקום ילדיהם בתוכניות למחוננים.

⁹² ש.ם.

⁹³ חבר הכנסת מיקי לוי, שאילתה ישירה לשר החינוך מס' 984, תשלומי שכר לימוד עבור לימוד בכיתת מחוננים שהיא כיתה בחינוך הממלכתי, 6 במרס 2016.

השאילתה הוגשה בגין פנייה בנושא תשלומי שכר לימוד בעבור לימודים בכיתת מחוננים שפועלת בבית-ספר פרטי שהתקבלה בלשכתו של חה"כ מיקי לוי. לפי הפנייה, נדרשו הורי התלמידים הלומדים בכיתת מחוננים בחינוך העל-יסודי (תיכון) לשלם שכר לימוד שנתי של אלפי שקלים.

⁹⁴ שר החינוך נפתלי בנט, תשובה על שאילתה מס' 984, 13 במרס 2016.

⁹⁵ חוזר מנכ"ל תשע"ו/12 (א), גביית תשלומי הורים ושכר לימוד במוסד חינוך שאינו רשמי יסודי, וגביית תשלומי הורים עבור מקצועות לימוד ברמה מוגברת, תוכנית לימודים נוספת תורנית ובמוסד חינוך ניסויי וייחודי, 24 באוגוסט 2016.

⁹⁶ ש.ם.

הקורסים מתקיימים במסגרות פרטיות כגון מכונים להכנה למבחני מיון⁹⁷ או למבחני איתור מחוננים.⁹⁸ מימון הלימוד בקורסים נעשה על פי רוב באופן פרטי, על ידי ההורים, ועם זאת התקבל מידע על כך שכמה רשויות מקומיות (במגזר היהודי ובמגזר הערבי) מסייעות במימון ההשתתפות של תלמידים בתחומיהן בקורסי הכנה כאלה.

קורסי הכנה למבחני איתור מחוננים מתקיימים בפלטפורמות שונות, כגון: מפגשים פרונטליים, הדרכה אישית, ספרים וערכות הכנה הכוללים דוגמאות של מבחנים ושאלות, הסברים על שיטת התשאול בשאלון רב-ברירה ומידע בתחומי ידע שונים הרלוונטיים למבחן.

עלות ההשתתפות בקורסי ההכנה נעה בין כמה מאות ש"ח ל-1,000 ש"ח, תלוי במבנה הקורס, מספר המפגשים/ההדרכות, כמות ורמת חומר הלימוד הכתוב וכו'.⁹⁹

כדי לעמוד על היקף הפעילות בתחום זה ועל האפקטיביות של הכנה כאמור, פנה מרכז המחקר והמידע של הכנסת למשרד החינוך, למנהלי מרכזי העשרה למחוננים ולמצטיינים ברחבי הארץ ולמכונים הזכיינים לביצוע מבחני איתור מחוננים – מכון סאלד ומכון קרני.

ממשרד החינוך נמסר כי הוא אינו מעודד את ההכנה המיוחדת למבחני איתור מחוננים ואין בידיו מידע על מספר המשתתפים בקורסים פרטיים כאלה. לדברי אלן קשטקר, אחראית תחום איתור באגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים של משרד החינוך, אין צורך בהכנה למבחני איתור ברמה כזאת. לפני מבחני האיתור במכונים המורשים ניתן לילדים הסבר על מבנה המבחן ועל שיטת התשאול (שאלון רב-ברירה), וניתנות שאלות לדוגמה. הכנה מעבר לכך, כמו זו שבמסגרת קורסים מיוחדים, עלולה להשפיע באופנים שונים, כמו הגברת הלחץ, העלאת הציפיות ולחלופין במקרים גבוליים להניב תוצאות שאינן משקפות יכולת אלא תרגול.¹⁰⁰

ממכון סאלד נמסר כי לא ידוע לגורמי המכון על היקף התופעה, ויעילות ההכנה עדיין לא נבדקה. במכון סבורים שיתכן שלקורסי ההכנה עלולה להיות גם השפעה הפוכה, והם עלולים להלחץ את הילד לקראת המבחן ובמהלכו, אך מכיוון שהנושא לא נבדק אין למכון עמדה המבוססת על ראיות בנושא.¹⁰¹

ממכון קרני נמסר כי קורסי ההכנה גורמים לעיוות בתוצאות מבחני האיתור. במכון זה סבורים כי חלק מהילדים שמתקבלים לתוכניות עקב הכנה, ייתכן שלא היו מתקבלים בלעדיה, חלק מהם אינם נשארים במרכזי ההעשרה ועוזבים את התוכניות בשל חוסר התאמה. במכון נערכים לבחון את הטענה על ידי בדיקת נתוני התלמידים שאותרו כמחוננים במכון, התקבלו לתוכניות ונשרו מהן בהמשך.¹⁰²

מהתשובות של שישה מנהלים של מרכזי העשרה למחוננים ולמצטיינים עלו הנקודות האלה:¹⁰³

---

⁹⁷ לדוגמה, [מכון נועם](#) להכנה למבחני מיון.

⁹⁸ לדוגמה, [הפרופסור הלא-מפוזר](#), גוף הפועל בתחום ההכנה למבחני איתור מחוננים שמונה שנים.

⁹⁹ המידע נאסף מאתרי האינטרנט של [מכון נועם](#), [מכון IQUTE](#), [ניב רווח](#) ו-[הפרופסור הלא-מפוזר](#).

¹⁰⁰ אלן קשטקר, אחראית תחום איתור, האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים, המינהל הפדגוגי, משרד החינוך, שיחת טלפון, 5 ביולי 2017.

¹⁰¹ רינת יצחקי, אחראית איתור תלמידים מחוננים, מכון סאלד, שיחת טלפון, 17 ביולי 2017.

¹⁰² ברכה שור, מנכ"לית מכון קרני, שיחת טלפון, אוגוסט 2017.

¹⁰³ רחל ארזי, מנהלת מרכזי העשרה למחוננים בלוד, דוא"ל, 12 ביולי 2017; בת שבע בראון, מנהלת מרכזי מחוננים, מעלה אדומים, דוא"ל, 16 ביולי 2017; ורדה זילבר, מנהלת מרכזי מחוננים תה"ל, אזור השרון, 16 ביולי 2017; נילי גל-ים, מנהלת

- אין מידע על היקף ההשתתפות בקורסים כאלה ואין מידע על היעילות שלהם;
  - קורסי הכנה גורמים לאי-שוויון בין ילדים שיכולים לקבל הכנה (מפני שלהוריהם יכולת כלכלית) ובין ילדים שאינם יכולים לקבל הכנה כזאת;
  - קורסי ההכנה מחטיאים את המטרה – איתור תלמידים שיש בהם יכולת המוגדרת מחוננות באופן טבעי. קורסי ההכנה גורמים לעיוות בתוצאות מבחני האיתור: חלק מהילדים שמתקבלים לתוכניות עקב הכנה, ייתכן שלא היו מתקבלים בלעדיה; חלק מהם אינם נשארים במרכזי ההעשרה ועוזבים תוך שנתיים-שלוש בשל חוסר התאמה;
  - ההשתתפות בקורסים מסוג זה נפוצה יותר בערים מרכזיות וגדולות (כגון הוד השרון ותל אביב) מאשר ביישובי פריפריה;
  - ההורים מאוד לחוצים ולוחצים על הילדים ללמוד בקורסי הכנה;
  - חלק מהנשאלים השיבו שאין טעם להיאבק בקיומם של קורסי הכנה.¹⁰⁴
- בשיחות עם גורמים המעורבים בתחום נטען כי לפחות שתי רשויות בפריפריה (אחת במגזר העברי ואחת במגזר הערבי) מסייעות בקידום קורסי הכנה למבחני איתור מחוננים בעבור תלמידי בתי-הספר שבתחומן כדי לעזור לתלמידים רבים ככל האפשר לעבור את מבחני האיתור בהצלחה.

מרכז המחוננים בשלומי, דוא"ל, 13 ביולי 2017; מאיה גבעון, מנהלת מרכז מחוננים בתל אביב, דוא"ל, 12 ביולי 2017; ענת גור ריוח, מנהלת מרכז למחוננים יהוד-מונוסון, דוא"ל, 13 ביולי 2017.
¹⁰⁴ ורדה זילבר, מנהלת מרכז מחוננים תה"ל, אזור השרון, 16 ביולי 2017.

נספח: שינוי בשיעור התלמידים שאותרו כמחוננים בפילוח לפי מרכזי העשרה

טבלה 4: שינוי בשיעור התלמידים שאותרו כמחוננים בפילוח לפי אזורים על בסיס נתוני איתור תלמידים מחוננים בשנים 2011–2016 ושייכות למרכזי העשרה/כיתות על-אזוריות שיעור התלמידים במרכז/כיתה מכלל המאותרים באותן שנים, ממוצעים ¹⁰⁵				
מספר סידורי	שם מרכז העשרה/ כיתה (בסוגריים – פירוט היישובים השייכים למרכז/ כיתה)	שיעור התלמידים בתוכנית מכלל התלמידים בתוכניות שנבדקו ממוצע רב- שנתי 2011–2013 (מספר תלמידים ממוצע)	שיעור התלמידים בתוכנית מכלל התלמידים בתוכניות שנבדקו ממוצע רב- שנתי 2014–2016 (מספר תלמידים ממוצע)	הפרש בין השיעורים
חמישה מרכזים עליונים שבהם חלה ירידה בשיעור התלמידים המאותרים				
1	ראשון לציון – תוכנית למחוננים	3.0% (54)	2.0% (41)	-1.0%
3	עמק הירדן (אביטל, אלי עד, אפיקים, אשדוד יעקב, בית שאן, בני יהודה, גבעת אבני, גינוסר, גן נר, דגניה א', חמדיה, הספין, טבריה, יבנאל, כדורי, כינרת (קבוצה), כפר תבור, לביא, מסילות, נטור, נצרת עילית, עין חרוד, עפולה, קשת, רחוב, שדה אליהו)	3.0% (56)	2.3% (48)	-0.7%
5	תל חי (אליפלט, חצור הגלילית, יסוד המעלה, יראון, כפר בלום, מטולה, כפר גלעדי, מירון, מרום גולן, נאות מרדכי, סאסא, עמיר, צפת, קצרין, קריית שמונה, ראש פינה)	2.0% (36)	1.3% (27)	-0.7%
חמישה מרכזים עליונים שבהם חלה עלייה בשיעור התלמידים המאותרים				
1	תל אביב – יפו* (בחינוך הממלכתי בלבד)	2.7% (48)	5.5% (113)	2.8%
2	ירושלים (ירושלים, גבעת זאב, קריית ארבע)	5.7% (103)	6.8% (139)	1.1%
3	קרית אונו (אור יהודה, אזור, קריית אונו, רמת אפעל)	1.5% (27)	2.4% (48)	0.9%
5	רמת השרון (אורנית, רמת השרון)	1.0% (19)	1.8% (37)	0.8%
4	גוש עציון (אלון שבות, אפרתה, בת עין, נוקדים, סוסייה, עתניאל, קריית ארבע, ראש צורים, תקוע)	1.3% (23)	2.0% (42)	0.7%

¹⁰⁵ מנחם נדלר, מנהל האגף לתלמידים מחוננים ומצטיינים, המינהל הפדגוגי, משרד החינוך, דוא"ל, 28 ביוני 2017.

